

Chcem tu zostať (4) ● Urobme spolu Slovensko lepším (7) ● Život so šelmami (10) ● Dobré svetlo (15) ● Cudzinečnosť (18) ● Farma, les a príroda (20) ● Tie najvyššie ciele (24) ● Chcem byť hlučná (26) ● Z východu na východ (29) ● Slovenská stopa (32) ● Čo pre mňa robí Európa (34) ● Krajina nie je banka (37) ● Mama je najviac (38)

2,80 €
Polovica
pre predajcu

[illegible]

Text Petra Vrablicová
Ilustrácie Freepik

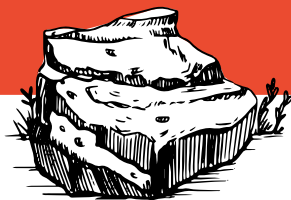
NAŠE SAKURY

Ak by ste si chceli užiť pozorovanie prechodnej krásy kvetov, ktoré Japonci povýšili na umenie hanami, nemusíte cestovať ďaleko. V Brdárke na Gemeri každý rok v máji kvitne približne 3 500 čerešní. Niektoré majú aj sto rokov.

DINOSAURIE GULE

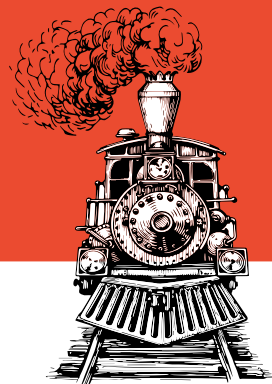
Kamenné útvary, ľudovo nazývané dinosaurie gule, nájdete na Kysuciach. Majú priemer desať centimetrov až tri metre a sú vytvorené z pieskovca. Po odstrelle horniny sa vykotúľali z lomu v Megoňkách. Ani geológovia nevedia, ako presne vznikli.

DOMY V SKALE

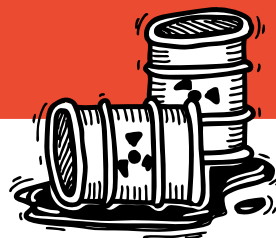
Bývali by ste v skale? Ľudia v Brhlovciach áno. Miestnosti z tufu v lete chladia a v zime hrejú. Domčeky v minulosti slúžili ako ochrana pred Turkami či útočisko pre chudobných. Dnes patria do pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry.

Slovenské NAJ

VLAK NA IHRISKU

V Čiernom Balogu vlak pravidelne prechádza futbalovým štadiónom. Trúbi a valí sa z neho para. Priamo popri ihrisku vedie totiž železničná trať. Média z celého sveta štadión označili za najzvláštnejší na svete. Miestni sa smejú, že im prechádzajúci vlak občas pomôže vyviešť súperov z miery.

SMETI NAMIESTO ĽUDÍ

Počuli ste už o slovenskom Černobyle? Splodiny z hliníkárne v Horných Opatovciach v 60. rokoch postupne zabili včely, hmyz aj dobytok. Ľuďom redli kosti, vypadávali zuby a mali dýchacie problémy. V zime padal na dedinu čierny sneh. Pôda je dodnes kontaminovaná. Chalupy a ľudí nahradilo smetisko. Hromadenie smetí však ohrozuje aj poslednú pamiatku na obec: kostol, ktorý ju stráži.

VODOPÁD NA ULICI

Lúčanský vodopád je jediný na Slovensku, ktorý sa nachádza priamo v meste. Nájdete ho v srdci kúpeľnej obce Lúčky. Po zotmení hýri každých 30 sekúnd inými farbami. V lete sa v jazierku pod ním môžete osviežiť.

PRVÁ NA SVETE

Drevenice zdobené bielymi geometrickými ornamentmi, učupené medzi kopcami. Čičmany. Čierne zruby začali gazdiné zdobiť už v 19. storočí. Ornamenty, ktoré vidíme dnes, vznikli po roku 1921, keď obec zastihol ničivý požiar. Inšpiroval ich tamojší kraj. Čičmany sa vďaka nim stali prvou rezerváciou ľudovej architektúry na svete.

Očista vo Vlčích horách

Po štyroch dňoch som naspäť v Bratislave. Na moje konto pribudlo zhruba 130 zdolných kilometrov cez hory na severovýchodnom konci Slovenska. Mám za sebou prechod Bukovskými vrchmi, ktoré sú známe aj ako Poloniny pre svoje horské lúky. Som trochu unavený, no spokojný. Život v meste so všetkými možnosťami mám rád, no návštevy hôr potrebujem. Ako pravidelnú očistu, akúsi prírodnú sprchu. A Slovensko, popretkávané turistickými chodníkmi, ponúka nevyčerpatelne možnosti. Remeslo značkárov sa pod Tatrami dedí už od čias monarchie, všetky slovenské trasy by dokázali prepojiť Európu s Austráliou. Najnovšie padol môj výber na tie v Poloninách.

Sú to hory odlahlé, s dávkou divokosti. Zostávajú z nich silné zážitky. Z horských lúk okolo Ďurkovca sledujem, ako je kraj východne od Sniny riedko zaľudnený. Aj z Kruhliaku dovidím najmä na lesy a ďalšie lesy, nenachádzam ani jednu dedinku či stavbu. Na chodníkoch sú vlčie výlučky, Bukovské vrchy si prezývku Vlčie hory zaslúžia.

Sú to tiež hory, v ktorých sa písali dejiny. Turistickú cestičku dodnes lemujú zreteľné zákopy. Počas oboch svetových vojen sa cez strmý horský hrebeň a karpatské priesmyky opakovanne prebýjali armády. V ležaku a bočnom vetrisku niekde nad Palotou myslím na mrazivú zimu začiatkom roka 1915 a na vojakov rôznych národností, ktorí našli na karpatských svahoch smrť.

Kráčam popod staré jedle a buky cez Stuzicu. Praveký charakter dáva pralesu ráz večnosti, hoci okolo, na hranici dvoch rozvodí, sa až príliš často prekresľovali hranice štátov. Silná aróma húb, ihličia a vlhkej zeme s rozkladajúcim sa listím je úžasne opojná.

Dlhý pochod prináša malé radosti. Zo starých novín, ktoré si môžem dať na noc v útulni do premočených topánok, aj z ranných slnečných lúčov, ktoré sa po daždi prebývajú cez hmlu. Teším sa z nich o polhodinu skôr, ako moji známi doma.

Do Bukovských vrchov je to ďaleko takmer zovšadiaľ. Možno i preto stretávam skutočných milovníkov turistiky, ktorí nachádzajú v namáhavom putovaní pôžitok. Večer sa o horách rozprávame. Aj v Zboji pod hviezdnu oblohou s Mliečnou cestou, aj nad ohňom pri prameni Čirochy, keď sa z diaľky ozýva jelenie ručanie. Hovorím o „mojich“ Malých Karpatoch, počúvam o zimnej Muránskej planine. Dávam tip na maličkú Burdu, počujem výčitku, že som ešte nenavštívil Čergov. Naše rozhovory sú plné nadšenia, ako keď sa rozprávajú spokojní a šťastní ľudia, žijúci pre prebiehajúci okamih v horách.

Juraj Červenka
historik, spolupracovník NOTA BENE

Vydanie časopisu bolo realizované s finančnou podporou
Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Chcem tu zostať → 4

Každý piaty mladý Slovák odchádza za štúdiom do zahraničia a mnohí sa už nevrátia. Strácame tak vzdelaných a talentovaných ľudí. To má vplyv na budúcnosť našej krajiny. Prečo na Slovensku nevidia perspektívu a čo môžeme urobiť my všetci preto, aby mali dôvod zostať?

Život so šelmami → 10

Ako dieťa počúval Jerguš Tesák na salašoch príbehy o divočine, vlkoch a horskom živote valachov. Dnes skúma veľké šelmy a ľuďom odkazuje, aby nepanikárili.

Farma, les a príroda → 20

Dedina Ábelová v kopcoch medzi Detvou a Lučencom je príkladom dobrého rozvoja a toho, že život na vidieku môže byť atraktívny aj pre mladých a šikovných ľudí.

Ilustrácia na obálke: Marek a Barbora Cina

CHCEM TU

Každý piaty mladý Slovák odchádza za štúdiom do zahraničia a mnohí sa už nevrátia. Strácame tak vzdelaných a talentovaných ľudí. To má vplyv na budúcnosť našej krajiny. Prečo na Slovensku nevidia perspektívu a čo môžeme urobiť my všetci preto, aby mali dôvod zostať?

Text Tamara Lištiaková
Foto Jana Liška Schmidt, archív
Chcem tu zostať

Podľa prieskumov odchádzajú mladí hlavne za kvalitnejším vzdelaním a lepšími možnosťami uplatnenia na trhu práce. Dôležitú úlohu zohráva aj životná úroveň. Konkrétne rezonujú témy ako mzda, dostupné bývanie a perspektíva budúcnosti. Mladí sa často rozhodujú aj podľa toho, kde cítia väčšie prijatie a otvorenosť spoločnosti. Nejde teda len o peniaze, ale aj o hodnoty a pocit, že krajina rozumie potrebám mladej generácie.

ASPOŇ SRDCOM DOMA
Nie je problémom, že mladí ľudia odchádzajú za štúdiom alebo spoznávaním, ale to, či sú ochotní sa vrátiť. Alebo ak sa rozhodnú zostať, či nezanevrú na Slovensko a majú záujem zapojiť sa do vecí verejných aj spoza hraníc, myslí si zakladateľ iniciatívy Chcem tu zostať Erik Kliment. „Veľa mladých vyštudovalo dobré univerzity, sú považovaní za odborníkov, majú start-upy a pomáhajú rozvíjať Slovensko zo zahraničia a ostávajú tu aspoň srdcom.“

Dôležitou súčasťou Erikovej práce je hovoriť o tom, čo trápi mladú generáciu. Podľa dát, ktoré iniciatíva Chcem tu zostať zozbierala, je viac ako osem z desiatich mladých Slovákov presvedčených, že politici sa o nich vôbec nezaujmajú. Iniciatíva si nechala vypracovať prieskum agentúrou Focus. Pýtali sa mladých na ich

ZOSTAŤ

problémy. Výsledky ich prekvapili. „Mysleli sme si, že to budú prioritne takzvané zelené témy, no neboli na prvej priečke. Vplyvom pandémie a vojny na Ukrajine mladí ľudia riešia nezamestnanosť, dostupné bývanie, to, koľko zarobia na brigáde, aké veľké dane z nej odvedú štátu a podobne. Trápi ich aj kvalita školstva a rozdelená spoločnosť či hádky politikov a neodbornosť volených zástupcov,“ vysvetľuje 28-ročný aktivista, vysokoškolský pedagóg, filmový producent a pracovník s mládežou.

Platforma Chcem tu zostať vznikla pred letom v roku 2023 ako odpoveď na nálady medzi mladými, ktorí boli skeptickí a neplánovali voliť či participovať na veciach verejných. A tak sa skupina okolo Erika pokúsila zvrátiť tento trend. Zdôrazňuje, že vždy bola nestranná. Nepodporovala žiadnu

politickú stranu ani nebojovala proti žiadnej z nich. Neskôr sa iniciatíva pretavila do občianskeho združenia, ktoré chce podporiť mladých v tom, aby volili, zaujímali sa o veci verejné. Motivujú aj zahraničných Slovákov, aby odovzdali svoj hlas vo voľbách, v ktorých môžu. Pred poslednými parlamentnými voľbami organizovali diskusie, koncerty v regionálnych mestách s interpretmi, ktorých mladí ľudia počúvajú, v súčasnosti nahrávajú podcasty, pripravujú náučný obsah na sociálne siete a budujú komunitu mladých, ktorým záleží na rozvoji Slovenska.

CHÝBA IM ZÁZEMIE

Nie všetci sa po štúdiu usadia v zahraničí. Tí, ktorí sa rozhodnú pre návrat, majú zväčša rodinné dôvody. Chýba im zázemie a vzťahy s blízkymi

„Mnohí Slováci si neuvedomujú, akú silnú komunitu u nás máme, že máme k sebe navzájom blízko.“

či priateľmi. Najmä ak sa im narodí deti, uvedomujú si potrebu rodiny a jej pomoci. Jedným z nich je Ben Abeles, ktorý je tiež súčasťou občianskeho združenia Chcem tu zostať. Narodil sa na Slovensku do zmiešanej rodiny – jeho mama je Angličanka. Časť štúdia absolvoval v Spojenom kráľovstve, žil v Birminghame a Londýne. Veľmi mu chýbala komunita, ľudskosť, blízkosť. Metropola s takmer deviatimi miliónmi obyvateľmi mu nesedela. Preto

Podľa údajov Inštitútu vzdelávacej politiky patrí Slovensko medzi krajiny s najvyšším podielom mladých ľudí, ktorí po maturite odchádzajú do zahraničia. Zahraničnú vysokú školu si vyberá 1 zo 6 maturantov. V prípade najlepších študentov je tento počet ešte vyšší. Jeden z troch maturantov spomedzi najlepších 10 % odchádza do zahraničia. Najčastejšie do Česka, Rakúska, Nemecka a krajín Beneluxu. Až 60 % absolventov zahraničných vysokých škôl sa už naspäť nevráti.

Prieskum agentúry Ipsos a Denníka N z marca 2025 ukázal, že odchod zo Slovenska zvažuje 23,2 % obyvateľov nad 18 rokov. Vo vekovej kategórii 18 až 24 rokov je toto percento ešte vyššie. Až 59 % mladých odpovedalo, že uvažujú o odchode do cudziny. Podľa prieskumu zvažujú život v zahraničí hlavne ľudia s vyšším vzdelaním.

Agentúra NMS sa vo svojom prieskume z januára 2024 pýtala ľudí na ich dôvody odísť. 68 % respondentov uviedlo životnú úroveň, 60 % politickú situáciu. Podľa Eurobarometra bolo v roku 2024 s úrovňou demokracie v našej krajine nespokojných 62 % obyvateľov. To je tretí najhorší výsledok spomedzi krajín EÚ.

sa pred piatimi rokmi presťahoval opäť na Slovensko. „Myslím si, že mnohí Slováci si neuvedomujú, akú silnú komunitu u nás máme, že máme k sebe navzájom bližšie. Každá krajina má svoje problémy, niektorá ich má viac, iná menej,“ hovorí 23-ročný odborník na výskum a tvorbu obsahu. Po návrate na Slovensko učil v medzinárodnej materskej škole, pretože chcel investovať do budúcej generácie.

Ben verí v budúcnosť Slovenska a pripomína, že málokto iná krajina prešla za posledných tridsať rokov takou výraznou premenou. „Veľa ľudí si neuvedomuje, aká obrovská zmena sa tu odohrala v takom krátkom čase. Ešte stále medzi nami žijú tí, ktorí zažili tri režimy – fašistický, komunistický aj demokratický. Zmeny môžu prísť rýchlo, no treba myslieť na to, že nemusia byť vždy k lepšiemu. Preto je dôležité angažovať sa, všímať si nebezpečné trendy a rozprávať sa medzi sebou,“ zdôrazňuje.

HLAVNE SA ROZPRÁVAJME
Okrem podcastu s názvom Mindset budujú povedomie aj o histórii. Juraj

Foltín pracuje ako šéf kreatívy a maľuje sociálne siete. Okrem správy hlavného kanálu Chcem tu zostať robí aj účet Chcem vedieť. Je to vzdelávací profil pre mladých ľudí, ktorý sa snaží generácii GenZ, teda ľuďom narodeným v rokoch 2007 až 2012, približovať témy histórie, zdravého vlastenectva, témy mladých a spoločensko-politické dianie. „Vnímame, že sú dôležité pre lepšiu orientáciu mladej generácie v dynamickom svete. Zároveň si uvedomujeme, že učebné osnovy nereagujú vhodne na aktuálny svetový vývoj a to, čo sa deje v bezprostrednom okolí GenZ,“ konštatuje Juraj. Mladých ľudí v online priestore zaujímajú predovšetkým témy spojené s aktuálnym dňom na Slovensku a silné historické udalosti našich dejín, napríklad výročie okupácie v roku 1968, SNP či vstup Slovenska do EÚ.

Podľa Erika Klimenta je jedno, aké máme politické presvedčenie. Hlavne potrebujeme nájsť ľudskosť a rozprávať sa, pretože všetci sme v prvom rade ľudia. Teší ho, že mnohé organizácie na Slovensku pracujú s mladou generáciou a snažia sa urobiť krajinu

prijateľnejšou. Viaceré mestá ich zapájajú do mestských parlamentov, sú členmi rôznych neformálnych skupín, spolupracujúcich na vzdelávacích, kultúrnych a športových aktivitách. Aktívna je aj Študentská rada vysokých škôl, Študentstvo za Otvorenú Kultúru, skauti, saleziánska mládež, Červený kríž a ďalšie mládežnícke organizácie, ktoré pomáhajú rozvíjať občiansku spoločnosť. A to mu dodáva nádej, pre ktorú na Slovensku žije, a pracuje na tom, aby mladí na našu krajinu nezanevrelí.

Stojíme pred otázkou, či dokážeme mladým ponúknuť dôvod zotrvať v našej krajine. Iniciatíva Chcem tu zostať ukazuje, že mladí vedia hýbať spoločnosťou, ak dostanú priestor. „Chcem tu zostať“ by sa malo stať prirodzenou voľbou celej generácie. ●

UROBME SPOLU

Text Viktória Hipšová

Foto Marcel Rebro, Jana Čavojská, archív Tomáša Brichtu

Ján Varsík: ZA DÔLEŽITÉ HODNOTY

Učiteľ zvolenskej základnej školy Alma Ján Varsík ma vedie chodbou do poslednej triedy. Čakajú tam na mňa jeho traja žiaci. Na chodbách sú gauče, stolný futbal a letáky, ktoré zdôrazňujú posolstvo školy a dodávajú priestoru pocit pohody a uvoľnenosti. Otvorenosť školy voči všetkým deťom bez rozdielu Jána motivuje pokračovať v učení. Je triednym učiteľom deviatkov. Práve sa vrátili zo školského výletu. „Triedny sa nám snaží vybavovať rôzne výlety. Včera sme navštívili Ekocentrum Slatinka, kde sme aj prespali a vyskúšali sme si, ako ľudia žili v minulosti. Večer sme hrali spoločenské hry, robili rôzne aktivity. Bolo to naozaj super. Po prázdninách nás to ako triedu znovu zblížilo a motivovalo do nového školského roka,“ opisujú prvé školské dni.

„Nemyslím si, že zmením celé školstvo, ale ak môžem inšpirovať mladých ľudí a ukázať im hodnoty, ktoré považujem za dôležité – pomoc druhým a prijatie inakosti, viem, že stojí za to pokračovať. Aj jeden malý plamienok dokáže osvetliť veľkú tmú,“

Ján Varsík

„Nemyslím si, že zmením celé školstvo, ale ak môžem inšpirovať mladých ľudí a ukázať im hodnoty, ktoré považujem za dôležité – pomoc druhým a prijatie inakosti, viem, že stojí za to pokračovať.“

hovorí Ján. Je preňho dôležité, aby sa Slovensko posúvalo smerom k otvorenej spoločnosti. Preto sa pred dvomi rokmi rozhodol vrátiť z Anglicka, kde žil a študoval päť rokov.

Bolo mu tam dobre, no postupom času to začalo byť príliš jednoduché. Začal hľadať výzvu, ktorá by ho posunula ďalej. Chcel robiť prácu, ktorá by prinášala hodnotu nielen jemu, ale aj druhým. Našiel projekt organizácie Teach Next, zameraný na rast mladých ľudí cez učiteľskú skúsenosť. Dvojročný program vysielá mladých ľudí do škôl po celom Slovensku, najmä do takých, ktoré majú väčšie zastúpenie detí vyrastajúcich v generácii chudoby a detí so znevýhodnením. On dostal ponuku učiť

v škole Alma. K návratu na Slovensko ho podnietila možnosť byť súčasťou pozitívnej zmeny. „Rozumiem aj tým, ktorí sa rozhodli zostať v zahraničí. No ja chcem prispieť k vytvoreniu lepšieho Slovenska.“

Kristína Omastová: ZMYSEL A NÁDEJ

Stojím pred budovou bývalého skladu na kraji Bratislavy. Pred vchodom sú rozložené stany, ľudia postávajú popri ceste a čakajú, kedy sa nocľaháreň Depaul otvorí. Spoza brány na mňa máva usmiata Kristína a vysvetľuje, že cez leto sa tu veľa ľudí zvykne

SLOVENSKO LEPŠÍM

Kristína Omastová

zdržiavať aj počas dňa. Vstúpime do prvej veľkej miestnosti, ktorá pripomína továrenskú halu, plnú nemocničných lôžok. Toto je nízkoprahová časť nocľahárne, dostupná každému – aj tým, ktorí sú pod vplyvom omamných látok, nemajú doklady alebo peniaze. Druhé poschodie je určené pre ľudí, ktorí omamné látky neužili. Miestnosti sú menšie a vyzerajú o niečo lepšie. Vysokoškolačka Kristína Omastová nachádza v tomto prostredí zmysel a nádej. „Obdivujem každého, kto sa snaží prispieť k tomu, aby bolo Slovensko lepšou krajinou, aj keď mu politici a zákony často hádzu poľená pod nohy. Slovensko je môj domov, miesto, kam sa chcem vrátiť. Verím, že ak sa viac mladých ľudí rozhodne zostať, spoločne dokážeme vybudovať lepšiu krajinu pre nás všetkých,“ hovorí. Kristína študuje sociálnu prácu v Brne, pracuje v nocľahárni Depaul v Bratislave a v kontaktnom centre v Brne pre ľudí bez domova, zameranom na kontrolovanú konzumáciu alkoholu. Po skončení štúdia však chce zostať na Slovensku.

Už ako malá vnímala v spoločnosti nespravodlivosť, s ktorou sa stretávajú ľudia zo sociálne vylúčených skupín. Vedela, že raz bude pracovať v oblasti, kde im dokáže pomôcť. Rôznorodosť, s ktorou sa v práci stretáva, ju posúva ďalej. O svojich klientov a klientky sa úprimne zaujíma. Vidí, že sú väčšinou spoločnosťou ignorovaní, odsudzovaní

a nepovšimnutí. Keď sa s nimi rozpráva a počúva ich príbehy, zisťuje, že často svoju situáciu nedokážu ovplyvniť. Považuje za úspech, ak sa niekomu podarí aspoň trochu konzumáciu alkoholu obmedziť. Je to pre ňu dôvodom pokračovať ďalej. V budúcnosti chce pomáhať ľuďom so závislosťami ako adiktologička.

Tomáš Brichta: UMENIE MENÍ SPOLOČNOSŤ

Je hlboká noc, Bratislava sa mení na tiché mesto a Tomáš sa stáva súčasťou jeho štruktúry. Svoje telo vkladá do prázdnych medzier verejného priestoru, čím poukazuje na neustále vyjednávanie o vlastnom mieste v spoločnosti. Kráčame prázdny ulicami a hľadáme miesta, ktoré Tomášovu myšlienku premenia v umelecké dielo. Kameru kladie na múrik a postaví sa na zábradlie pod mostom. Jedna noha visí vo vzduchu, hlavu má zaklonenú, chrbát sa dotýka mosta a pomaly splýva s prostredím. Počas celého semestra sa túla nočnou Bratislavou a v priestore hľadá vlastnú slobodu. Video performance nesie názov Vertikálne limity a bola zobrazená na deviatich starých televízoroch, ktoré opakovane prehrávali záznamy z jednotlivých večerov.

Tomáš Brichta študuje na Katedre intermédií vŠVU v Bratislave. Tento mesiac vystupuje na veľtrhu The Others Art Fair v Taliansku.

Tomáš Brichta

Matej Rebro

„Kultúra dnes trpí, ale to prináša veľa inšpirácie a najmä spolupatričnosti. Súcit a empatia mi dodávajú motiváciu a vedomie, že v tom nie sme sami.“

K umeniu mal blízko vždy. Začínal maľovaním graffiti. To ho neskôr inšpirovalo k založeniu vlastnej značky oblečenia Naopak. Používa výhradne recyklovaný textil a grafiku prenáša na oblečenie pomocou sieťotlače v zdieľanej dielni projektu Wear.the.StreetArt. Okrem silného vzťahu k umeniu sa vždy zaujímal aj o spoločenské témy. Po čase začal spolupracovať s rôznymi nízkoprahovými organizáciami z pozície lektora v občianskom združení Premena a viedol kurzy pre deti a mladých zo sociálne vylúčených skupín. Keďže si uvedomuje, že kultúra a umenie dokážu meniť spoločnosť, považuje za dôležité prinášať ich aj ľuďom na jej okraji. „Kultúra dnes trpí, ale to prináša veľa inšpirácie a najmä spolupatričnosti. Vnímam ľudí, ktorí si prechádzajú náročnými situáciami, a v každom vidím odraz seba. Súcit a empatia mi dodávajú motiváciu a vedomie, že v tom nie sme sami,“ hovorí.

Slovensko považuje za svoj domov a nedokáže si predstaviť život v inej krajine. Cíti, že aj napriek formálnym prekážkam tu má obrovský priestor rásť ako umelec. Vníma svoju potrebu

vyjadriť sa k aktuálnej situácii, a tak do diel vnáša svoju frustráciu a snaží sa ju premeniť na niečo zmysluplné. Poukazuje na polarizáciu spoločnosti, snahu zapadnúť a dôležitosť slobody. „Chápem každého, kto už na Slovensku nechce zostať. Ja však stále cítim silu a odhodlanie prispieť k posunu našej krajiny a myslím, že to naozaj stojí za to.“

Matej Rebro: MLADÝ FYZIK V CERN-E

Delí nás viac než tisíc kilometrov. Ja sedím doma na Slovensku, Matej Rebro v študentskej izbe v Zürichu. Rozhovor vedíme online. Napriek diaľke cítiť, že fyziku neštuduje len ako odbor, ale ako svoju vášeň. Na strednej škole robil všetko pre to, aby sa dostal na kvalitnú vysokú školu v zahraničí. Podarilo sa mu ukončiť bakalárske štúdium na jednej z najlepších vysokých škôl so zameraním na techniku a prírodné vedy, Vysokej škole technickej v Zürichu. Teraz sa púšťa do magisterského štúdia, ktoré

ho posúva o krok bližšie k jeho vedeckým ambíciám.

Popri škole stihol nazrieť aj do prostredia, ktoré fascinuje vedcov z celého sveta – do CERN-u, organizácie pre jadrový výskum pri Ženeve. V rámci semestrálneho projektu bol súčasťou experimentov na detektore CMS a pracoval na analýze dát, ktoré detektor zhromažďuje. „Bolo fascinujúce vidieť to naživo. Tieto experimenty sú naozaj náročné na realizáciu. O fyziku som sa zaujímal už ako malý chlapec a nikdy by som neveril, že sa toho budem môcť zúčastniť,“ hovorí Matej. Okrem fyziky sa aktívne venuje vysokoškolskej politike, tento rok bude zastupovať študentov svojej univerzity. Je preňho dôležité, aby boli ich záujmy vypočítané.

„Slovensko mám rád. Sledujem, čo sa doma deje. Pokúšam sa robiť Slovensku dobrú reklamu, hoci politika to často komplikuje.“ Matej by sa v budúcnosti rád vrátil domov. Vie, že vzdelanie a skúsenosti, ktoré získava v zahraničí, by mu umožnili efektívnejšie prispievať k rozvoju vedy v našej krajine. Ale uvedomuje si aj to, že ako vedec má v zahraničí omnoho viac príležitostí. Keby sa možnosti doma zlepšili a vedel by tu naplno využiť svoj potenciál, tak by určite o návrate uvažoval viac. ●

Text Jana Čavojská
Foto Jana Čavojská, archív
Jerguša Tesáka, Becca (Unsplash)

Život

Možno ho na to predurčilo jeho meno. Jerguš Tesák, ako zo slovenskej rozprávky. Smeje sa, že jeho stará mama bola Šelmecová, takže niekto z rodiny sa šelmám naozaj musí venovať. Žije v dedine v horách, medvedica s mladými mu chodí na slivky a on v divočine pozoruje vlky, rysy, medvede a ich stopy. Vidieť vlka a rysa je vzácnosť. S medvedmi prichádza do kontaktu častejšie. „Keby to naozaj bolo tak, ako sa píše v médiách a ako o tom rozprávajú politici, tak by som bol už dávno mŕtvy, a všetci moji kolegovia tiež,“ hovorí zoológ, ktorý má pred medvedmi rešpekt. Do lesa nosí sprej proti medvedom, no ani raz ho nemusel použiť. Je presvedčený, že s veľkými šelmami môžeme fungovať. Stačí používať zdravý rozum a dodržiavať pri pohybe v krajine niekoľko zásad. A hlavne nesadiť kukuricu na poliach v kontakte s lesom, zrušiť vŕniská, obmedziť prikrmovanie zveri a medvede efektívne od ľudských sídiel vyháňať.

Prečo máš rád Slovensko?

Hlavne kvôli našej krásnej prírode. Mám k nej mimoriadne pozitívny vzťah. A kvôli ľuďom, ktorých mám okolo seba. My Slováci sa nemáme veľmi čím hrdiť, pýšiť, ale čím sa môžeme hrdiť, sú naše tradície a rozmanitý folklór. Mám rád ľudové piesne. Rád ich hrám a spievam.

so šelmami

Ako dieťa počúval Jerguš Tesák na salašoch príbehy o divočine, vlkoch a horskom živote valachov. Dnes skúma veľké šelmy a ľuďom odkazuje, aby nepanikárili.

Hrás a spievaš piesne z nejakého konkrétneho regiónu?

Som z Horehronia, takže hrám a spievam horehronské a podpolianske piesne. S mojimi dvomi bratmi, blízkymi kamarátmi a kamarátkou máme skupinu Kučeravý javor. Akurát minulý piatok sme hrali na svadbe nášmu huslistovi. Žije v Prahe, ale svadbu mal doma.

Sú svadby na Horehroní stále tradičné?

Ľudia dodržiavajú veľa tradícií. Sledujem ich spoza husličiek. Napríklad zavíjanky, teda obliekanie nevesty do kroja a spievanie rozlúčkových piesní. Je to veľmi emotívne. Mamám a nevestám aj slzy vybehnú. Horehronské ženské spevy sú trojhlasné až štvorhlasné. Na veselici hádžu hostia krstnej mame do misy

peniaze pre mladomanželov a za to sa vytancujú s nevestou alebo ženíchom. A manželia majú peniaze na rozbeh novej rodiny. Alebo aspoň na zaplatenie svadby. Dobré je, keď je na svadbe starší. Organizuje program, dáva pozor, aby všetko dobre fungovalo. Hrali sme na svadbách, kde starejší nebol, a chudáci svadobčania sa tam len tak poneviali a nevedeli, čo by sa malo diať.

Ľudia ešte vedia spievať troj- a štvorhlasné piesne? Alebo si na svadbu volajú folkloristov?

Vedia. Tetušky, ktoré už žijú v Rakúsku alebo kade-tade po svete začnú spievať pohorelské a horehronské piesne a hneď im to zapne. Horehronci ako keby mali tú hudbu v krvi. Aj druhý, tretí a vysoký štvrtý hlas. Ako Gruzínci, tí tiež všade spievajú.

Kde si sa narodil ty?

V Pohronskej Polhore. Sú tri Polhory. Prvá bola Oravská Polhora. Odtiaľ v 60. rokoch 18. storočia presťahovali goralov kvôli zbojníkom na územie medzi Breznom a Tisovcom. Najprv postavili krčmu s veľkým halášom pre kočišov. Neskôr sa tam usídlilo asi tridsať goralských rodín z jedenástich oravských osád.

Čo je haláš?

Odpocívadlo pre kočišov, kone a vozy. Z gemerských miest chodili predávať na jarmoky a trhy produkty remeselníkov. Kočišov, ktorí viezli tovar, však často ozbýjali zbojníci. Známa družina Jakuba Surovca. Pán Lopušný

z Brezna povedal: „Postavím krčmu a zbojníci tam sami prídu.“ A tak aj bolo. Veľa zbojníkov z tejto družiny pochytili práve v tej krčme. Predtým ich nedokázali dolapiť. Na Muránskej planine je veľa jaskýň. V nich zbojníci poskrývali lup a odišli na salaše ako valasi. Na tých holiach a lazoch ich nikto neodhalil. Až v krčme. Neskôr okolo nej vznikla Pohronská Polhora. Cez druhú svetovú vojnu pol dediny zhorelo. Časť obyvateľov presídlili na východ ku Košiciam. Tam je Nová Polhora. Poslední pamätníci toho presunu ešte žijú. Nespomína sa im naň ľahko. Obyvatelia troch Polhôr sa každoročne stretávajú a udržiavajú dobré až rodinné vzťahy.

Je Jerguš Tesák tvoje skutočné meno? Lepší pseudonym by pre človeka ako ty nikto nevymyslel, keďže sa zaoberáš hlavne veľkými šelmami.

Starký Ján Tesák si našiel Tatianu Šelmecovú. Takže niekto z rodiny sa musí šelmám venovať. Vyšlo to na mňa. Profesijne sa venujem divokej prírode a zvieratám, ktoré majú tesáky.

Čo formovalo tvoj vzťah k prírode?

Som dedičan. Doma sme chovali ovce a kone. Oco mal ovce na troch-štyroch salašoch. Síce mal vždy len do desať oviec, ale chcel ich mať na viacerých salašoch, aby mohol košťovať, kde je lepšia žinčica a kde aký syr chlapi robia. Takže sme chodili po salašoch. Pokiaľ sa dalo, viezli sme sa na embéčke, a potom hore pešo ku kolibe. Dýchalo to tam divočinou. Počúval som tam prvé príbehy o vlkoch, ktorí v noci zadržli ovce. Rátala sa mi interakcia divočiny s horským životom valachov. Potom prišla puberta a bežný život pubertáka. A po puberte ma to začalo ťahať naspäť do divočiny. Začal som chodiť do hôr so psíkom Dorkou, valašským psom zavraciakom, ktorý má úlohu usmerňovať stádo pri pasení. Pes je ako satelit, médium pre človeka k prírode. Má lepší čuch, sluch aj orientáciu v teréne. Cez Dorku som spoznával skryté taje divočiny. Až som sa divokou prírodou začal živiť.

„Pes je ako satelit, médium pre človeka k prírode. Má lepší čuch, sluch aj orientáciu. Cez Dorku som spoznával taje divočiny.“

Pracoval si ako zoológ na Správe Národného parku Muránska planina, teraz sa venuješ lektorovaniu poznávacích výletov do divjej prírody. Bolo to tvoje vysnívané povolanie?

Odmalička som sledoval dokumentárne filmy o divočine, zoológoch a biológoch. Keď som mal asi deväť rokov, nadšene som staršej Tatiane Šelmecovej hovoril o jednom z nich a ona skonštatovala: „Jerguš, ty budeš zoológ.“ Trafila sa. Keď som končil strednú, veľmi ma bavilo chodiť po lese a pozorovať zvieratá. Rozmýšľal som, či by som to mohol robiť naďalej a živilo by ma to. Dozvedel som sa o možnosti študovať ekológiu na univerzite. Tam som sa vyprofiloval na zoológa. Takže starká mala pravdu.

Z toho, čo si hovoril o salašoch, mám pocit, že spolužitie vlkov a ľudí v horách nie je záležitosť posledného obdobia, ale pastieri s nimi fungujú už roky.

Vlky tu boli vždy. Medzi vojnami mali ťažké obdobie. Počas druhej svetovej vojny sa im trošičku polepšilo, lebo ľudia používali pušky na fronte a nie na lov. V 60. a 70. rokoch sa dostali naspäť na stredné Slovensko, dovtedy boli len v oblasti Polonín. Vtedy nám vládla chémia. Nielen DDT na poliach, ale aj strychnín v lesoch. Poľovníci a pytliaci napúšťali kadávery, uhynuté zvieratá, jedom.

Mali pocit, že vlky treba vyhubiť?

Vlk, medveď, ešte aj rys bola pre nich škodná. Ten názor občas počujem ešte aj dnes. Vtedy veľa poľovníkov považovalo vlky za konkurentov, keďže lovili tú istú zver. Počítali, koľko odstrelom jedného vlka zachráni ročne jeleníc. O koľko bude viac mäsa pre nich. V 70. rokoch začali postupne od jedu upúšťať. Zvieratá po ňom hynuli v obrovských bolestiach. V 80. rokoch

„Existujú sofistikované formy ochrany stád oviec. Tá najfunkčnejšia je tá najstaršia – strážne psy.“

začala postupne populácia vlkov rásť a okolo roku 2000 sa dostala do priaznivého stavu. Rys nie je v priaznivom stave dodnes. Nemá takú natalitu ako vlk a pytliactvo je v našich horách stále rozšírené.

Takže vlkov je viac ako v časoch, keď si chodil s otcom na salaše. Sú stáda ohrozenejšie?

Vtedy mali väčšie teritóriá, lebo bolo menej zveri. Na salašoch využívali na ochranu stád psy, hlavne čuvače. Valasi zvykli mať aj brokovnicu, predpisy o držaní zbraní neboli také prísne. Keď vlk prišiel na salaš, strieľali naňho. Preto vnímal salaš ako nebezpečné miesto. Teraz valasi a farmári zbrane a psy väčšinou nemajú. Nepotrestajú vlka priamo

pri previnení. Ten nepocíti, že tam nemá čo robiť. Vníma salaš ako miesto dostupnej koristi. Preto vznikajú väčšie škody. Vlkov je trochu viac, ale stále ulovia len malé percento oviec chovaných na Slovensku. Len 0,8 až 1,2 % potravy vlka tvorí ovca. Asi len tri svorky na Slovensku robia väčšie škody. Majú predispozíciu loviť ovce, lebo v ich blízkosti je nejaký salaš, ktorý sa horšie chráni. Vlky majú potom ovce ako prílepšenie alebo na nich učia mláďatá loviť.

Existujú efektívne spôsoby, ako sa im brániť?

Áno. Mali by sme hľadať aj iné spôsoby, ako tie najhoršie – strieľať vlky hlava-nehlava. Preukážme konečne našu inteligenciu. Existujú aj

„Mám rešpekt pred medveďom. Je to najväčšia európska šelma. Som opatrný, keď idem do územia, kde by mohol byť.“

sofistikovanejšie formy ochrany stád oviec. Tá najfunkčnejšia je tá najstaršia – strážne psy.

Veľa sa pohybuješ v prírode. Máš strach z divých zvierat?

Nie. Mám rešpekt pred medveďom. Je to najväčšia európska šelma. Preto som opatrný, keď idem do územia, kde by mohol byť. Ak vidím čerstvé stopy, je tam húština a viem, že by v nej mohla byť medvedica s mladými, tak to miesto obídem. Na jar obchádzam aj lokality, kde by mohol byť medveď brloh. Nejdem tam zbytočne provokovať. Dávam si pozor a nosím so sebou sprej proti medveďom. Ešte som ho nemusel použiť. Ostatné zvieratá vrátane vlkov a rysov sú kamoši. Teda, oni sú moji kamoši. Ja asi ich kamoš nie som, lebo ony sa ľuďom vyhýbajú.

Téma medvede a otázky, či sú premnožené, či môžeme vôbec chodiť do lesa bez rizika, že sa nám niečo stane, rozdeľuje

v posledných rokoch našu spoločnosť. Ako sa treba rozumne pohybovať v prírode, aby sme zamedzili stretu s medveďom?

Paniku nechajme bokom. Ľudia sú obeťami zneužívania tejto témy cez politiku a sociálne siete. Vytvára to u nich neprimeraný strach. Zároveň chápem obavy ľudí, ktorí vidia medveďa alebo jeho trus či stopu hneď za plotom. Je to bežné aj v mieste, kde žijem. Keby to však naozaj bolo také krvilačné zviera, ako sa píše v médiách a ako o tom rozprávajú politici, tak by som bol už dávno mŕtvy a všetci moji kolegovia tiež. V skutočnosti nie je stretov s medveďmi veľa. Dôležité je dať o sebe vedieť. Vyberať si lokality s výhľadom do okolia. Nosiť so sebou sprej proti medveďom, nie v batohu, ale poruke, a byť mentálne pripravený brániť sa ním. Chodiť v skupinkách a rozprávať sa. Tak dávam medveďovi, a hlavne medvedici s mladými, priestor odísť. Problémom môžu byť ľudia so psami. Pes vystopuje medveďa, vyprovokuje jeho obranný útok, medveď vyštartuje, aby sa bránil, pes sa zľakne, uteká smerom k pánovi a medveď za ním. Rizikové sú aj kukuričné polia. Určite by som tam nešiel behať o šiestej večer, lebo medvede za kukuricou idú. Naučili sa na ňu, lebo ju pestujeme na kontakt s lesmi. Medvede vždy idú za tou najdostupnejšou potravou.

V čom urobili ľudia, ktorí zažili útok medveďa, chybu?

Úplná pravda sa do médií nedostane, takže nevieme, čo sa v tých prípadoch reálne stalo. Ale môj kolega za tými ľuďmi chodí a robí rekonštrukcie tých udalostí. Viem od neho, že napríklad na jar sa do stretu s medveďom dostávajú parohári. Teda zberači jeleních parohov. Idú na zber parožia, legálny či nelegálny, medvede sa vtedy prebúdzajú zo zimného spánku a hladné vyliezajú z brlohov. Lesní robotníci pilia strom a netušia, že pod ním je brloh medvedice s mladými. Medveď dáva často o sebe vedieť, zvykne fučať, aby človeka odplašil. Ak to človek nepočuje, môže prísť útok. My, ľudia, sme teraz všade. Pohybujeme sa v horách, medvede si zvykli na náš pach, naučili sme ich na potravu prikrmovaním a poľami s kukuricou a teraz ju aktívne vyhľadávajú a prichádzajú až do dedín. Menia svoje správanie. Sú to inteligentné zvieratá, prispôbili sa nám. Do našej dediny chodia napríklad na slivky. Aj ja mám slivky a medvede štyridsať metrov od domu. Z fotopasce viem, že je to medvedica s dvomi mladými. Keď ich v noci začujem, pustím psy, aby ich trochu poprehánali a odradili od takýchto návštev. A nešiel by som sa teraz, v období dozrievania plodov, prechádzať len tak v noci po okolí.

Hovoril si o civilizovanejších spôsoboch ochrany pred šelmami, ako ich zabíjať. Ktoré to sú v prípade medveďa?

Mali by sme sa vysporiadať s využívaním poľnohospodárskej krajiny a zmeniť osevné plány, aby sa kukurica nepestovala tam, kde je problémová. To sa dá dosiahnuť inou formou dotácií pre poľnohospodárov, aby boli motivovaní pestovať iné plodiny ako kukuricu na biopalivo. Treba postupne eliminovať aj prikrmovanie zveri v lesoch. Zásahový tím pre medveďa hnedého by mal riešiť aj poradenstvo a pomáhať ľuďom lepšie chrániť ich záhrady a sady. Medvede, ktoré sa ešte len pokúšajú približovať k ľudským sídlam, treba efektívne plašiť. Odskušané to majú v USA. Používajú kevlarové projektily. Ich zásah je veľmi bolestivý. Nespôsobia tržnú ranu, ale urobia medveďovi obrovskú modrinu. K tomu naňho pustia špeciálne vycvičené psy a medveď má taký zlý zážitok, že do dediny už nikdy nepôjde. Ročne tak zachráni pred odstrelom 800 medveďov. V USA však majú kam tie medvede presunúť. U nás táto možnosť nie je. Musíme prijať aj to, že medveďa

„Keby to naozaj bolo také krvilačné zviera, ako rozprávajú politici, tak by som bol už dávno mŕtvy.“

naučeného chodiť k ľudským sídlam kvôli potrave treba čím skôr odstrániť. Väčšinou ide o medvedice s mladými. Naučili by na zlý spôsob života aj mláďatá.

Sú medvede podľa teba premnožené?

To musia povedať odborníci. Aj to, ako početnú populáciu môžeme mať. Manažment medvedej populácie však musí byť založený na dlhodobom zbieraných dátach. Nie na vyhlásení od stola, že vystrieľame 350 medveďov.

Ako ochrániť pred medveďom ovocné sady?

V Slovinsku má zásahový tím na starosti aj osádzanie elektrických ohradníkov. Medveďovi sa párkrát nepodariť dostať do sadu a prestane tam chodiť. Elektrický ohradník je najjednoduchšia forma ochrany. A sú naň peniaze z EÚ. Lenže u nás skončia niekde hore a k ostatným sa z nich vytrúsi len pár dukátov. Ľudia nezažijú servis ako v Slovinsku. Neveria, že ohradníky môžu fungovať, a uchýľujú sa ku krutejším spôsobom. To znamená k strieľaniu medveďov.

Funguje podľa tvojich skúseností kombinácia nočných elektrických ohradníkov a strážnych psov pri ochrane stád oviec?

Nič nefunguje na sto percent, akurát smrť. Ale toto funguje na 93 – 95 %.

Vlky neútočia na salašoch, kde sú psy navoľno. Nie že by nedokázali psa premôcť, ale majú dosť inej potravy, tak nebudú riskovať zranenie. Najlepšie na ochranu stád sú plemená ostré proti šelme, ale nie na človeka. Napríklad kangal, pyrenejský pastiersky pes, stredoaziaty. Naše čuvače po päťdesiatich rokoch na reŕazi stratili inštinkty a nedôverujú ľuďom. Ale dajú sa najsť aj dobré pracovné línie. Treba zobrať šteniatko z jesenného vrhu a nechať ho cez zimu s ovcami v maštali. Vyrastie medzi nimi a na jar bude prirodzenou súčasťou stáda. Ja mám na záhrade malé stádočko, sedem oviec, a ročnú kangalku k nemu.

Funguje to?

Chcem sa dozvedieť viac. Preto chcem ísť na budúci rok na nejaké obdobie na salaš. Robiť valacha a pastiera. Pásť stádo a zároveň navnímať tú robotu. Budem vstávať každý deň o piatej a celý deň pásť, či bude svietiť slniečko alebo pršať. Je to ťažká práca. Málokto ju chce robiť, mladých je málo, väčšina chlapov na salašoch má viac ako päťdesiat. A na tom padá ovčiarstvo. Nie na vlkoch. Ani na ovciach. Ale na tom, že nie sú ľudia. Na salaši môže pracovať asi len ten, kto má rád hory a svoj pokoj. Ak by sa to podarilo, zbral by som hore aj svoje psy. Kým sa budú ovce pásť, budem si krátiť čas hádam aj nejakou dobrou knihou. Aj o tom môže byť život na salaši.●

JERGUŠ TESÁK

Vyštudoval Fakultu ekológie a environmentalistiky na Technickej univerzite vo Zvolene. Pracoval ako zoológ na Správe Národného parku Muránska planina, kde robil hlavne mapovanie šeliem a biotopov hlucháňa. Pôsobil aj vo WWF Slovensko (Svetový fond na ochranu prírody), najmä na projektoch zameraných na ochranu a manažment veľkých šeliem. Jeho súčasťou bola aj pomoc chovateľom hospodárskych zvierat nastavovať preventívne opatrenia pri ochrane hospodárskych zvierat pred veľkými šelmami. V súčasnosti sa venuje rozvoju služieb v ekoturizme a ako lektor organizuje pre verejnosť poznávacie výlety do divokej prírody.

Najprv bola láska k prírode a spoločné túry s manželkou Zuzkou. Fotoaparát prišiel až neskôr. Košičan Miroslav Chrobačinský videl fotografie Martina Dodrva z miest, ktoré mal aj on rád, a kúpil si prvú fototechniku. „Začal som fotiť sám. Rýchlo som si uvedomil, že sám to nezvládnem, a išiel som na prvý workshop – práve k Martinovi Dodrvovi,“ spomína Miroslav. Vtedy dostal aj najdôležitejšiu radu: fotografovať ráno tesne pred východom slnka a večer tesne pred jeho západom a plánovať fotenie s ohľadom na počasie. „Nemá význam vybrať sa niekam bez prípravy a vyniesť ťažký batoh na kopec, aby si zistil, že podmienky na fotenie nie sú dobré.“

ČAKÁ NA SLNKO

Za jednou fotkou sú celé dni hľadania pekného miesta, vhodnej kompozície a svetelných podmienok. Na skoré ranné fotenie treba ísť ešte potme, na mieste všetko pripraviť a počkať si na východ slnka. Večer sa zas fotograf vracia domov neskoro. Kľúčové je však najsť krásne miesto. Podľa možnosti bez rušivých prvkov ako sú stĺpy elektrického

Text Jana Čavojská
Foto Miroslav Chrobačinský

Dobré svetlo

Kamkoľvek na Slovensku prídem, nájdem krásne miesto, hodné zaznamenaní, hovorí fotograf krajinkár Miroslav Chrobačinský.

vedenia a podobne – ak teda nemajú byť súčasťou kompozície. „Žiaľ, civilizácia sa rozširuje, v horách stavajú nové zjazdovky a vleky. Nájst miesta bez znakov civilizácie je čoraz ťažšie,“ hovorí Miroslav.

Pomáhajú v tom skúsenosti iných krajinkárskych fotografov. Komunita je vraj prajná a každý sa o svoje znalosti rád podelí s ostatnými. Miroslav so Zuzkou chodia radi na Téryho chatu. V okolí je veľa krásnych miest na zábery. Milujú aj Pieniny, Levočské vrchy a okolie zrúcaniny Kamenického hradu v pohorí Čergov. Miroslav najradšej fotí na jar a na jeseň. Do jarných fotiek komponuje rozkvitnuté lúky a na jeseň zas pracuje s farbami listia stromov a ranými hmlami. „V lete slnko vychádza veľmi skoro a zapadá neskoro. Ak chceš pekný záber, musíš vstávať skoro, byť vonku dlho a po fotení sa ešte vrátiť domov,“ vysvetľuje Miroslav. „Absolvoval som aj niekoľko fotení v zime. Mám rád teplo, takže vymrznúť pri čakaní, to nie je pre mňa.“

Hlavne na dlhšie túry Miroslav obsah batoha minimalizuje. Prišiel na to, že mu stačí fotoaparát, širokouhlý objektív a ľahký statív.

NEKONEČNÉ MOŽNOSTI

Hoci trávia so Zuzkou v prírode veľa času, a to aj ráno a podvečer, žiadne zviera ich ešte neohrozilo. „Rozprávame sa a zvieratám okolo nás tak dávame vedieť, že sme v lese. Zatiaľ to stačilo.“ Krajina, aj tie isté miesta, kde už boli, im zakaždým ponúknu niečo nové. Miroslav sa na ňu už

„Civilizácia sa rozširuje, v horách stavajú nové zjazdovky a vleky. Nájst miesta bez znakov civilizácie je čoraz ťažšie.“

pozerá očami fotografa. Hneď mu napadne nový uhol pohľadu, nová kompozícia, a vidí, ako by to vyzeralo na fotke. Tatry sú preňho nádherné v každom ročnom období a počasí. Ponúkajú nekonečné možnosti nových pohľadov. „Hlavne kvôli prírodným krásam som rád, že žijem práve na Slovensku,“ hovorí Miroslav.

Niekedy príde domov, prezrie si, čo nafotil, a zistí, že to nevyšlo. „To zamrzí a je to sklamanie po tom, čo som tomu venoval čas a námahu.“ Ak všetko dopadlo, ako malo, ďalšie hodiny venuje editácii fotografií. „Je to pre mňa relax. Veľmi ma baví zo surového formátu postupne vyťahovať všetko, čo je tam zachytené. Celé sa to pekne skladá, otvára a farbí. Je v tom aj tajomstvo: keď začínam, netuším, čo z toho vznikne.“

Miroslavov cieľ nie je, aby jeho fotografie viseli na výstavách a aby ich videlo čo najviac ľudí. „Fotenie ma baví kvôli turistike, ktorú musím kvôli fotografii absolvovať. Nefotím preto, aby som zaujal iných. Ale poteší ma, keď sa im moje fotky páčia.“●

„Tatry sú nádherné v každom ročnom období a počasí. Ponúkajú nekonečné možnosti nových pohľadov. Hlavne kvôli prírodným krásam som rád, že žijem práve na Slovensku.“

a Slovensko mi bolo nejakou formou záchrany, novou príležitosťou pre život?“

V nasledujúcich rokoch sa spustil sled náročných udalostí, ktoré vyvinuli tlak na dospelávajúcu Sašu byť viac politicky zorientovanou a občiansky uvedomelou. Začalo sa to v roku 2020, kedy vypukli v Bielorusku masové protesty ako reakcia na výsledky prezidentských volieb. Úradujúci prezident Alexander Lukašenko podľa ústrednej volebnej komisie získal viac ako 80 % hlasov, čím bol zvolený na šieste funkčné obdobie.

Saša sa o tomto diani dozvedela počas dovolenky v Chorvátsku. „Veľmi ma trýznila realita, že zatiaľ čo moji ľudia zomierajú a bojujú za budúcnosť mojej krajiny, ja som na pláži. V istom ohľade ma to vnútorne zlomilo,“ spomína. Bezprostredne po návrate z dovolenky začala pätnásťročná Saša chodiť protestovať pred dnes už zatvorené Bieloruské veľvyslanectvo – uprostred augustovej horúčavy po boku svojej tehotnej mamy, spolu s ďalšími pár ľuďmi.

„Vtedy som pocítila svoju malosť, zbytočnosť, irelevanciu voči svetu. Bol pre mňa nadrozmerný. Keď dospelávaš, prežívaš tieto pocity ešte intenzívnejšie. Nemáš žiaden dopad,“ spomína a dodáva, aká poučná bola pre ňu táto skúsenosť.

POCIT STRATY A ZNÁMOSTI
Aj keď sú práva a povinnosti občanov súčasťou školského učiva, Saša má dojem, že v realite im väčšina ľudí nevenuje pozornosť a berie ich len ako niečo abstraktné či formálne. Podľa nej je každý občan do nejakej miery zodpovedný za činnosť, nečinnosť či stav svojho štátu. Tento názor ilustruje na príklade plnoformátovej ruskej invázie na Ukrajinu vo februári 2022. Zaplavila ju bolesť, keď zistila, že Bielorusko sa do vojny zapojilo na strane Ruska. Považuje to aj za svoju politickú vinu. Začala sa podieľať na aktivitách združenia Horovod, ktoré cez organizovanie kultúrnych podujatí podporuje Ukrajinu. Saša si myslí, že vždy môžeme niečo urobiť.

Navzdory všetkému má v srdci diery v tvare Bieloruska. Chýba jej. Ide však o neuchopiteľný pocit prázdnoty, neustále prítomný v jej vnútri. Jej výplň nikdy nepoznala. Clivota za domovinou sa objavuje momentovo,

nečakane. Napríklad prednedávnom navštívila Bieloruské veľvyslanectvo v Prahe a keď sa v okienku objavila tvár pracovníčky, Sašu na moment zalial pocit straty a zároveň vrúcnjej známosti.

„Bola to len obyčajná úradníčka, vôbec som ju nezaujímal. No v tom okamihu som vnútorne cítila, ako mnoho nás dve spája. Neskutočne mocné puto. Videla som v nej bocianov, zubrov, lesy, močariská, kultúru, detstvo, tváre mojich ľudí.“ Pracovníčka veľvyslanectva sa pre ňu na chvíľu stala stelesnením Bieloruska, toho Bieloruska, ktoré jej bolo zobrať a ktoré nemôže nemilovať.

CHÝBA HLAS MLADÝCH
Napriek týmto pocitom čas a vzdialenosť spôsobili, že svoju krajinu už nepozná. Slovensko ju prichýlilo, no jej krv je stále bieloruská. Cíti sa tak byť cudzinkou v obidvoch krajinách, kam by mohla patriť. „Cudzinečnosť“, ako to nazýva Saša podľa básnickej zbierky Anny Siedyk, je súčasťou jej identity. Nemá pre ňu negatívnu konotáciu. Iný spôsob života totiž nepozná. „Tým, že sa geograficky nikam neviem zaradiť, hľadám domov v ľuďoch. Možno z toho dôvodu je pre mňa komunita taká dôležitá.“

„Na jednej strane sú všetci zhrození počtami mladých ľudí odchádzajúcich zo Slovenska, vyčítajú im, že neprotestujú, nezaujímajú sa o krajinu, na druhej strane im odkazujú, nech dozrejú, aby sa vôbec mohli vyjadriť.“

Ako vníma svojich rovesníkov? „Mladých nielen na Slovensku nevidím šťastných. Obdobie, ktoré by malo byť tým najkrajším v živote, je poznačené nestabilitou a neustálym prívalom negatívnych informácií. Zo všetkých strán dolieha tlak: musíme mať na všetko vlastný názor, každé rozhodnutie či správanie je okamžite súdené alebo sme nálepkovani ako ľahostajní či neschopní.“

V spoločenskom diskurze o budúcnosti a chode krajiny už chronicky dlho absentuje hlas mladej generácie. Na jednej strane sú všetci zhrození počtami mladých ľudí odchádzajúcich zo Slovenska, vyčítajú im, že neprotestujú, nezaujímajú sa o krajinu, na druhej strane im odkazujú, nech dozrejú, aby sa vôbec mohli vyjadriť.

„Mladým ľuďom, ale aj spoločnosti celkovo, chýba pocit solidarity

a spolupatričnosti. Ste ako spoluseďiaci v autobuse Slovensko. Na jednom mieste sa v rovnaký čas niekam posúvate, pokiaľ nenastane nejaká mimoriadna situácia,“ opisuje Saša. Z hnevu a nenávisti sa podľa nej nedá nič budovať. „To je možné len z niečoho pozitívneho, napríklad zo spoločnej vízie, zdieľaných hodnôt, lásky k niečomu.“

Mladým by rada odkázala, že majú byť za čo vďační a na čo hrdí. „Slovensko je v EÚ, NATO, nemáte tu vojnu ani katastrofy. Máte krásne mestá a zeleň, jedinečných autorov, mnoho kaviarní a dobrých ľudí. Všetko sa pohybuje v sínusoide. Jedno obdobie je lepšie, iné zas horšie. Teraz sa zrejme nachádzame v tom ťažšom období. Možno stále iba klesáme. Ale nemusíme hneď baliť kufre. Treba sa postaviť za vlastné hodnoty.“ ●

Cudzinečnosť

Aliaksandra Aleksiiayevich sa narodila v Bielorusku. Ako sedemročná našla nový domov na Slovensku. Kam teda patrí? Kde sa cíti doma?

Text Lucia Kužel
Foto Jana Čavojská

Farma, les a príroda

Dedina Ábelová v kopcoch medzi Detvou a Lučencom je príkladom dobrého rozvoja a toho, že život na vidieku môže byť atraktívny aj pre mladých a šikovných ľudí.

Mohla to byť ďalšia vymierajúca dedina s domami na spadnutie, bez pracovných príležitostí, do ktorej by viedla zlá, deravá cesta. Autobusov do blízkych miest by ubúdalo a rovnako by ubúdalo obyvateľov. Hlavne tých mladších. Museli by odísť za prácou. Okolité pasienky by zarástli náletovými drevinami. Kravíny by sa rozpadli. Situáciu by nedokázali zachrániť ani chatári na okolitých lazoch, ktorí tu cez víkendy nachádzajú svoj pokoj.

Lenže v Ábelovej, dedinke v kopcoch medzi Detvou a Lučencom, v prírodnom amfiteátri hrali v septembri herci Slovenského národného divadla. Vonku, pod hviezdami. Predstavenie zároveň dalo priestor stretnutiam

Text Jana Čavojská

Foto Jana Čavojská, archív Jaroslava Maslena

starousadlíkov s novými obyvateľmi, turistami a s priaznivcami dediny. Inscenácia Deti je inšpirovaná dielami Boženy Slančíkovej-Timravy, ktorá v Ábelovej prežila väčšinu života. „Opisovala tunajších ľudí – a tí sa dodnes nezmenili. Keď som to predstavenie videl v Bratislave, cítil som sa ako na Ábelovej,“ usmieva sa starosta Jaroslav Maslen. Okamžite vyhľadal riaditeľku divadla a predostrel jej nápad odohrať predstavenie tam, kde vznikla jeho literárna predloha. Spolu s hercami bola nadšená, aj sa toho bála. Mimo štyroch stien divadla predstavenie ešte nehrali. Pripadalo im to takmer nemožné. Bolo treba presvedčiť aj technikov, že to naozaj pôjde. A síce to trvalo asi dva roky, no národné divadlo nakoniec v Ábelovej naozaj hralo.

ZÁZRAK? NIE.

V Ábelovej sa podarili aj iné veci ako toto predstavenie. Do kopcov sa veziete po opravenej ceste, za pekných dní obchádzate cyklistov a motorkárov. Cestu lemujú zelené pasienky. Kravy na nich sa pasú nadivoko, elektrické ohradníky im vydeľujú obrovské výbehy. Obývajú ich celoročne. Vonku sa bez problémov rodia teľatá. Za oknami sa kde-tu mihne zrekonštruovaná usadlosť alebo hospodárska kamenná stavba, pozdraviť vás príde koník. Od mohutnej lípy je to do dediny ešte kúsok. Vo väčšine domov to žije, niektoré sú prerobené na ubytovanie pre turistov. Práve tu stavajú penzión s reštauráciou a wellnesom. Ábelová a prilahlé

↑ V budove z kameňa bude kaviareň a apartmán pre budúcich manažérov kultúrneho centra.

ČARO HORSKEJ KRAJINY

Po druhej svetovej vojne žilo v Ábelovej okolo tisíc ľudí. Ďalších dvetisíc bývalo na okolitých lazoch. Jaroslav Maslen vysvetľuje, že v minulosti tu boli evanjelici, ktorí mali väčšinou len jedno dieťa, aby zamedzili drobeniu majetkov. „Na svoju pôdu tu boli ľudia veľmi upnutí. Prišla však kolektivizácia. Pretrhla im všetky väzby. Vtedy sa vystaňovalo najviac ľudí.“

Jednotné roľnícke družstvo časť obyvateľov zamestnalo na pôde, ktorú im predtým komunisti vzali. „Pestovali zemiaky, kukuricu, chovali mliečne kravy, čo je v tejto nadmorskej výške nezmysel,“ hovorí Jaroslav Maslen. „Takže hospodárili so stratou. Komunistom to však vtedy nevadilo. Na tieto krásne lúky sypali kopu hnojív a chemikálií, len aby mali nejaké výsledky. Len čo prišla po prevrate trhovú ekonomiku, družstvo nemalo šancu. Skrachovalo.“

Na družstve – po novom farme – sa prestriedalo ešte niekoľko majiteľov. No išlo to z kopca. Väčšina pasienkov zarástla, budovy schátrali. Mladí z dediny odchádzali. Nebola tu škola, škôlka ani obchod. Nezamestnanosť dosiahla sto percent.

Maslenovci sa rozhodli, že s tým niečo skúsia urobiť. Medzi miestnymi mali priaznivcov aj odporcov. Po pár rokoch však ľudia zvolili Jaroslava za starostu, a v ďalších voľbách znova. Aj to svedčí o tom, že sú s rozvojom obce stotožnení. Bodaj by nie, miestami to tu vyzerá ako niekde na rakúskom alebo španielskom vidieku – a priznajme si, že to u nás nie je celkom zvykom.

Bratia kúpili veľa domov, ktoré boli vtedy na predaj, síce potrebovali rekonštrukciu, ale nestáli veľa. Teraz ich postupne prerábajú. Kúpili alebo si prenajali od vlastníkov aj poľnohospodársku pôdu a lesy. Od začiatku mali víziu fungujúcej farmy a mäkkého turizmu pre ľudí, ktorí chcú zažiť čaro horskej krajiny.

VŠETKO DO SEBA ZAPADÁ

Na to bolo treba v prvom rade vyčistiť zarastené pozemky. Vyčistili stovky hektárov: najprv odstránili dreviny, potom pôdu frézovali, mulčovali a začali pásť dobytok. „Revitalizácia takej zeme trvá tri-štyri roky a chýba na ňu akákoľvek podpora, musíte to urobiť za vlastné peniaze,“ zdôrazňuje Jaroslav Maslen a dodáva, že keby nemal vlastné

lazy majú 211 stálych obyvateľov a 120 lôžok pre turistov. Funguje družstvo, malá syrárň aj píla. Vytvorili pracovné miesta pre tridsať ľudí. No budú ich potrebovať ešte asi sedemdesiat.

Zázrak? Nie. Skôr rozumné nápady a hospodárenie s ohľadom na prírodu. Žiadny bezhlavý rozvoj, ale príležitosti pre šikovných a usilovných aj vytvorenie podmienok, ktoré ich do dedinky v horách prilákajú. To všetko sa v Ábelovej podarilo.

Veľkú zásluhu má na tom starosta Jaroslav Maslen. Hoci býval v Banskej Bystrici, detstvo strávil prakticky tu,

„Ábelová je jedno z miest na Slovensku, kde sa oteplenie prejavilo najviac: za posledných desať rokov stúpila priemerná teplota o dva a pol stupňa.“

u starých rodičov. S bratom rozbehli firmu a v podnikaní sa im darilo. Akurát boli 25 rokov v jednom kole. Na Ábelovú nezostal čas. „Potom nám zomrela mamina. Zdedili sme po nej dom a nejaké pozemky,“ rozpráva vo svojej kancelárii na obecnom úrade. „Začali sme to dávať do poriadku. Videli sme, že pôda zarastá, nikto ju neobhospodaruje. Posledný majiteľ družstva mal síce s ľuďmi podpísané nájomné zmluvy, ale nájom im už roky neplatil a len sa snažil brať dotácie. Keďže sa mi v Ábelovej vždy páčilo, zdalo sa mi to škoda.“

↓ Pasienky okolo dediny kedysi zarastali. Dnes sú vyčistené a pasie sa na nich osemsto kráv.

↘ Herci zo SND hrajú v Ábelovej.

príjmy z podnikania, nikdy by sa do toho nemohol pustiť. „Celé Slovensko pritom zarastá. Výmera poľnohospodárskej pôdy sa znižuje. Ľudia nechcú robiť v poľnohospodárstve. A keď niekto chce, nemá na to podporu.“ Dotácie môže získať, až keď začne hospodáriť.

V Ábelovej nakúpili kravy. Vedeli, že na pestovanie plodín sú tu príliš náročné podmienky a najvhodnejšie budú pasienky. „Dali sme si pôdu zmapovať a zistilo sa, že tu rastú pôvodné druhy tráv a rastlín, nič prisievané,“ hovorí Jaroslav Maslen. Majú na to ekologické certifikáty. O ich seno z prírodných lúk, plné liečivých rastlín, by mali záujem rakúski chovatelia koní. No všetko potrebujú pre svoj dobytok.

↑ *Nechcú tu Donovaly, ale návštevníkov, ktorí majú radi pokoj.*

↓ *Zrekonštruované domčeky na prenájom pre turistov.*

„Hospodárili so stratou. Komunistom to však vtedy nevadilo. Na tieto krásne lúky sypali kopu hnojív a chemikálií, len aby mali nejaké výsledky. Len čo prišla po prevrate trhová ekonomika, družstvo nemalo šancu. Skrachovalo.“

Chovajú osemsto kráv. Skúšali to aj s ovcami. „No nenašli sme k nim zamestnancov. Pastierov, valachov, ľudí na dojenie. Je to ťažká práca. Ľudia už nie sú ochotní stráviť celé leto v kolibe, vstávať o štvrtej a končiť o desiatej.“ Kravy sú sebestačné. Chovajú ich na mäso, len malé stádo doja a vyrábajú mliečne výrobky. Hoci v Ábelovej nie je obchod a ani by sa pri dvesto obyvateľoch neuživil, v stále fungujúcej krčme predáva krčmárka aj základné potraviny, chlieb sem vozia z pekárne trikrát do týždňa a mliečne výrobky a mäso si ľudia môžu kúpiť na farme.

Maslenovci majú aj tritisíc hektárov lesa a obhospodarujú poľovný revír takej istej rozlohy. Na farme funguje stolárska dielňa. Vyťažené drevo spracujú priamo tu. Vyrábajú nábytok, ktorým zariaďujú zrekonštruované domy, a pripravujú drevo na kúrenie. Opäť, neťažia hlava-nehlava. „Lesy obhospodaruujeme veľmi citlivo,“ podotýka Jaroslav Maslen. „Žiadne mechanizmy, ale buď koňmi alebo traktorom vyberáme stromy po jednom, kde sa dá. Nejdeme za biznisom. Chceme, aby všetko do seba zapadlo: poľnohospodárstvo, lesníctvo aj pekná príroda.“

MEDVEĎ PRI TELATÁCH

Poľovný revír je bohatý a vyhľadávaný na vysokú zver a diviaky. Nič iné tu nestrieľajú. „Ani líšky, ani žiadne iné

ZISKOVÍ VĎAKA DOTÁCIÁM

Podľa údajov za rok 2023 stojí ročný prenájom jedného hektára ornej pôdy na Slovensku priemerne 67 eur. To bola v rámci dostupných údajov z 21 členských krajín EÚ najnižšia cena. Čo sa týka predaja, jeden hektár sa predával v priemere za 5 189 eur, čo bola tretia najnižšia cena spomedzi 22 členských krajín EÚ.

Firmy pôsobiace v slovenskom poľnohospodárstve dosiahli v roku 2023 zisk pred zdanením vo výške 228 miliónov eur. Podľa oficiálnej analýzy ministerstva pôdohospodárstva boli však kľúčovým faktorom dotácie. Bez nich by bola väčšina podnikov stratová. Hodnota dotácií od roku 2022 do roku 2023 vzrástla o 9,6 percenta na 807,8 milióna eur. Z tejto sumy bolo 63 % z eurofondov, zvyšok tvorili rôzne podporné schémy financované Slovenskou republikou. Priemerný výnos na jeden hektár obrábanej slovenskej pôdy bol 158,67 eura.

zvieratá, o ktorých si niekto myslí, že sú škodná, ale podľa nás je to nesprávny názor, lebo pre prírodu sú dôležité. Takže tu máme vlky aj medvede. Ale žiadny problém s nimi nie je, lebo sa nekrmí.“ Stopy po medveďovi nachádzajú dokonca v oplotkoch pre dobytok. „Kravy sa telia vonku, medvede chodia pomedzi ne a nikdy nám žiadne teľa nezabili,“ dodáva Jaroslav Maslen.

Z Ábelovej nechcú žiadne Donovaly. Ubytovanie je rozptýlené po dedine a po lazoch. Možnosti, ktoré okolie ponúka, sú skôr pre ľudí milujúcich ticho a pokoj. Dá sa tu jazdiť na koni, stádo deviatich koní slúži aj na hipoterapiu. Robia sobáše v prírode a pod rozkvitnutými čerešňami. Požičiavajú

↓ *Starosta Jaroslav Maslen v sobášnej sieni obecného úradu.*

elektrobicykle, po okolí sú vyznačené turistické chodníky, hlavne ku kráteru bývalej sopky. So sprievodcom a nočným videním môžu ísť návštevníci potme do lesa pozorovať zver.

A perlička – dokonca tu vysadili vinohrad. „Kedysi tu boli kruté zimy. Moja stará mama zamrzla pod veľkou lipou cestou domov, keď si chcela oddýchnuť,“ hovorí Jaroslav Maslen. No kvôli klimatickej zmene tu v zime už takmer neodhrňajú, hoci sú v nadmorskej výške okolo 650 metrov. Ábelová je jedno z miest na Slovensku, kde sa oteplenie najviac prejavilo: za posledných desať rokov stúpila priemerná teplota o dva a pol stupňa. Hranica vinohradov sa posúva. Odborníci z Moravy na zakladanie vinohradov sa posúva. Roky štúdie a merali zrážky, kým vysadili vhodné odrody hrozna. Povedali aj, že vďaka sopečnému podlažiu, andezitu a panenskej pôde, na ktorej sa hrozno nikdy nepestovalo, je sila v pôde taká, že víno môže prekvapiť.

AKO PRITIAHNUŤ ĽUDÍ

Farma, les a ubytovanie potrebujú zamestnancov. Len traja-štyria sa našli spomedzi pôvodných obyvateľov. Ostatní dochádzajú z okolia alebo sa sem za prácou prisťahovali. Bolo to možné aj preto, lebo dostali k dispozícii opravené domy. Môžu si ich prenajímať alebo časom aj odkúpiť. Mimochodom, prvými obyvateľmi domov boli utečenký z Ukrajiny s deťmi. Keď Rusko v roku 2022 zaútočilo na ich krajinu, vozili ich dobrovoľníci do Ábelovej priamo z hranice.

Jaroslav Maslen vie, že ak sem chce pritiahnúť šikovných ľudí, ktorí chcú pracovať, musí im vytvoriť podmienky. Aj platové, ale aj priestor pre kvalitný život. To zahŕňa ubytovanie, ale aj dostupnosť školy a škôlky. Dvadsať školopovinných detí vozí teraz autobus do Haliče, v pláne je však oprava starej školskej budovy, len čo sa podarí získať na to projektové peniaze. S mladými ľuďmi príde aj viac detí. Jaroslav Maslen si je istý, že školu a škôlku budú potrebovať.

Domy radšej prenajme či predá ľuďom, ktorí tu chcú žiť a pracovať, než víkendovým chatárom. Tým, ktorých práca vonku baví a neberú ju ako nutné zlo, chce vychádzať v ústrety. Týka sa to zamestnancov na farme aj manažérov kultúrneho centra KC 153. „Naši traktoristi, mladí chalani, sa do roboty tešia, lebo môžu byť v prírode. Potrebujeme aj druhého stolára... Chceme sa obklopiť mladými a mať dobrý tím. Len tak to bude fungovať.“

Preto majú teraz aj jednu vcelku svojráznu pracovnú ponuku. Neďaleko amfiteátra, vedľa pasienka s koňmi, kde sa konajú aj hipoterapie a začínajú jazdecké vychádzky, dokončujú práve kamennú stavbu. Na prízemí má byť kaviareň, na poschodí apartmán na bývanie – pre pár alebo rodinu s deťmi, ktorá by si vzala na starosti kone, prevádzku kaviarne aj manažovanie kultúrneho centra. Jaroslav Maslen oslovuje komunity Slovákov, ktorí žijú v zahraničí. „Predstavujeme si ľudí, ktorí robia niečo podobné vo Švajčiarsku, Taliansku, Rakúsku. Alebo inde. Ktorí kedysi odišli zo Slovenska a chcú sa vrátiť, ale nemajú za čím. Pre ktorých bude takáto robota snom,“ rozpráva. Prečo je preňho dôležitá zahraničná skúsenosť? „Myslím si, že tí, ktorí zobrali odvahu a odišli sami niečo budovať, patria k najšikovnejším.“ ●

TIE NAJVYŠŠIE

CIELE

Milan Rastislav Štefánik patrí k najvýznamnejším osobnostiam našich dejín. Jeho príbeh učí, ako byť hrdým Slovákom aj Európanom, aj čo všetko môžeme dosiahnuť vďaka nadšeniu, vzdelaniu a odvahe.

Charakterizovať v skratke postavu Milana Rastislava Štefánika by bol priam nadľudský výkon. Rodák z Košarísk pod vrchom Bradlo bol významným dôstojníkom a letcom, vedcom aj cestovateľom, politikom i dobrodruhom, diplomatom a v neposlednom rade milovníkom života. Pre mnohých historikov je interpretácia Štefánikovho diela celoživotným poslaním. Na pestrý život jedného z tvorcov Prvej Československej republiky sa dá pozeráť z mnohých uhlov pohľadu. Výbornou optikou môžu byť spomienky tých, ktorí Štefánika osobne poznali, pracovali s ním, vážili si ho a mali radi.

PEVNÝ BOD

Len pár dní po tragickej nehode generála Štefánika v máji 1919 rozhodli predstavitelia Ministerstva školstva a národnej osvety mladého Československa, že spomienky na jedného zo zakladateľov spoločného štátu Čechov a Slovákov budú systematicky zbierať. V roku 1929 vyšla reprezentatívna publikácia Štefánikův memoriál. Spisovateľka a intelektuálka Hana Gregorová patrila k autorom, ktorí dostali za úlohu priblížiť Štefánikovo detstvo, a to aj na základe osobných stretnutí s jeho matkou Albertínou.

Písala o jeho vrozenom zmysle pre spravodlivosť, keď malý Milanko raz daroval svoje hračky chudobnému chlapcovi, i jeho obrovskej fantázii.

Ďalší autori písali o vlastných spomienkach na Štefánika. Známy český maliar Alois Kalvoda si vybavoval, ako Štefánik celkom prirodzene spájal protiklady. Vytváral most medzi českými a slovenskými študentmi z rôznych spoločenských pomerov, medzi „aristokratickými Martinčanmi a srdečnými a demokratickými Slovákmi moravskými od Strážnice, Kyjova či Hodonína“. Kalvoda napísal: „V Štefánikovi mali uhorskí Slováci, ako sme im vtedy hovorili, svoj pevný bod a rovnováhu.“

Štefánikove roky pred vypuknutím prvej svetovej vojny charakterizoval jeho profesijný záujem o astronómiu a meteorológiu a s ním spojené cestovanie. Dostal sa na vrchol Mont Blancu i na Tahiti, do Turkestanu aj do Ekvádoru. Miloval neustály pohyb. Po návrate priateľom nadšene rozprával o svojich zážitkoch. Raz si jeho dychberúce rozprávania v Prahe vypočul aj český umelec Hugo Boettinger. Štefánik bol oblečený v orientálnom kroji, na hlave mal turban a v ruke meč. Všetko totiž robil naplno. „Nad svojimi prístrojmi a teleskopmi

pôsobil odvážne a isto, neúnavne zvedavo, ako prísny vedec, celkom neprítomný,“ tak ho počas návštevy v Paríži videla prekladateľka Vojtěška Vaněčková.

ZA NEPRIATELSKÉ LÍNIE

Sarajevské výstrely a následné vypuknutie prvej svetovej vojny znamenali najväčší medzník v Štefánikovom živote. S Tomášom Garriguom Masarykom a Edvardom Benešom vytvorili „veľkú trojku“ politikov. Na konci ich štvorročného úsilia vzniklo na troskách Rakúsko-Uhorska Československo. Štefánik sa zapájal nielen ako diplomat, ale aj ako vojak a letec. Výšky ho vždy magicky priťahovali, bol fascinovaný lietadlami. Letecká nehoda sa mu napokon 4. mája 1919 stala aj osudnou. Počas prvej svetovej vojny plnil úlohy pilota a leteckého pozorovateľa, lietal nad západným, srbským aj talianskym frontom.

Lietadlo riadil s veľkou istotou. Neobával sa nepriateľských stíhačov a s rozvahou vnímal paľbu nemeckého protiletadlového delostrelectva. Vyplýva to zo spomienok majora E. H. Prata, cez vojnu veliteľa eskadry MF-54, v ktorej Štefánik slúžil. Tohto leteckého dôstojníka aj s odstupom desaťročia udivovali Štefánikova vynikajúca francúzština, vedomosti, ktorými prekvapoval počas obedov v dôstojníckej jedálni i jeho riskantné misie ďaleko za nepriateľské línie. V Štefánikovom prípade by totiž definitívny koniec mohla znamenať nielen smrteľná havária, ale aj vydarené núdzové pristátie na cudzom území. Pred odletom si preto vždy kontroloval, či má nabitý revolver. „Ak by som mal nehodu, nepriateľ by ma považoval za zradcu Rakúska. Radšej si siahnem na život, než by som padol do rúk utláčateľovi mojej vlasti,“ vysvetlil raz Pratovi Štefánik.

Text Juraj Červenka

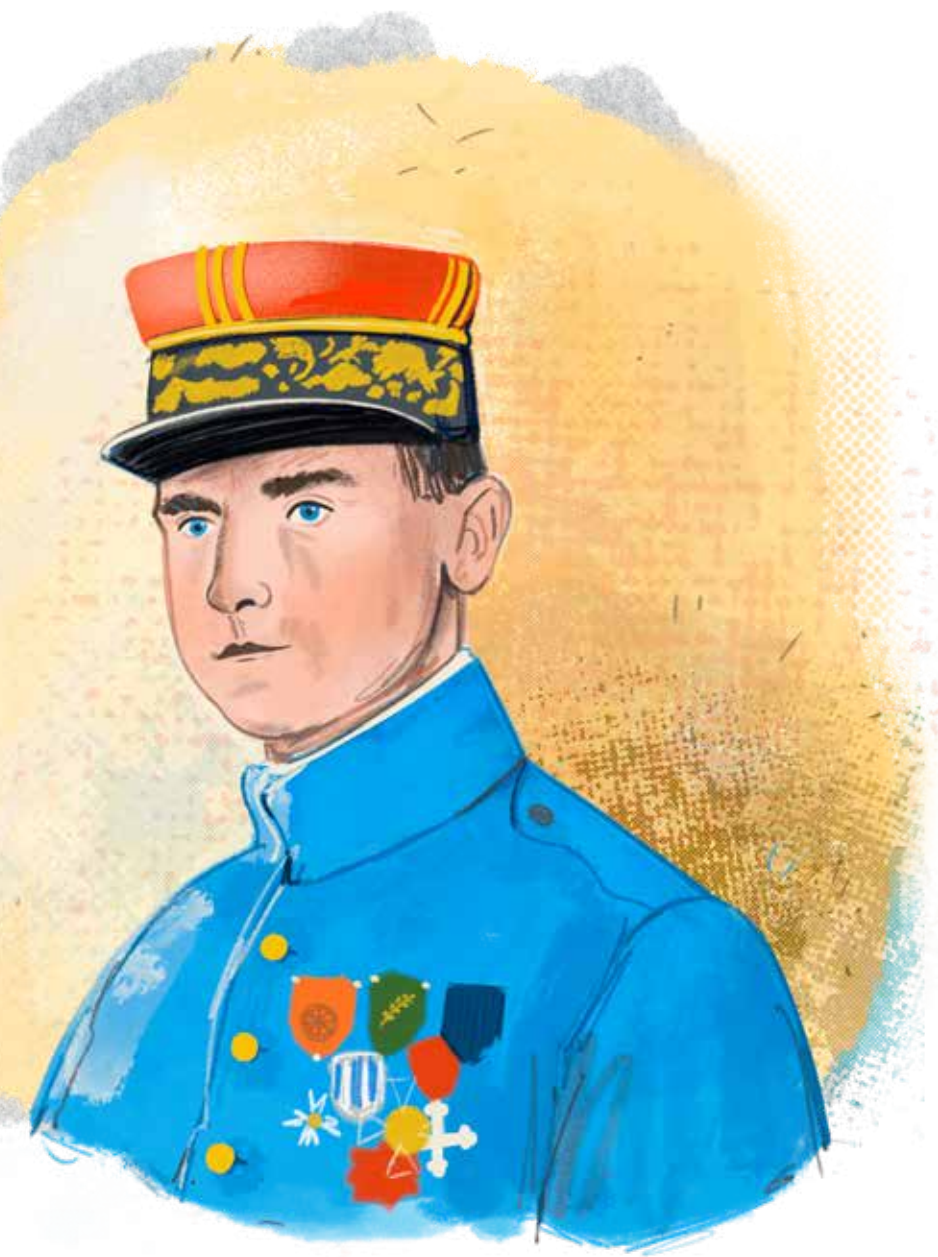
Ilustrácia Johanka Jánošíkova

NEPOZNAL PREKÁŽKY

Štefánik si v živote dával tie najvyššie ciele, pričom nedbal na žiadne prekážky. Ani na svoj často nie uspokojivý zdravotný stav. Vnútorňou silou fascinoval okolie. Aj Julesa Sauerweina, známeho francúzskeho novinára, ktorý Štefánika navštívil po veľmi vážnej operácii žalúdka. Hoci bol veľmi blízko smrti, doslova ňou opovrhoval a Sauerweinovi rozprával o svojich ďalších náročných plánoch. Camille Picard, politik z Lotrinska, spomínal, že Štefánik dodával silu ľuďom okolo. Bol to síce útlý muž, vo vnútri ale horel a tento oheň prenášal na ostatných. „Mal svoje vznešené ciele a nikdy ani len nepripustil, že by pre ne použil nečestné prostriedky,“ napísal v auguste 1923 bývalý taliansky premiér Vittorio Emanuele Orlando.

Slovák z drsného kopaničiarskeho kraja, ktorý sa dostal medzi najväčších svetových politikov, vzbudzoval obdiv. Aj Orlando si spomínal na Štefánikove zdravotné problémy. Stretol sa s ním, keď odchádzal za československými legionármi na Sibír. Hoci sa vraj ledva držal na nohách, bol spokojný. A hovoril o svojej pevnej viere vo víťazstvo. Štefánik zbieral úspech za úspechom, cesta k nim ale nebola jednoduchá a to svoje známe „Prebijem sa!“ naozaj uplatňoval. Aj v Tokiu, ako si zapamätal legionársky dôstojník Ferdinand Písecký. „Anglický veľvyslanec sa choval spočiatku odmietavo. Odmietal aj pozvanie na obed, ktorý generál Štefánik 6. novembra organizoval. Taktom a bystrosťou generála Štefánika bol ale tento incident nielen uhladený, ale veľvyslanec bol napokon získaný na našu stranu,“ napísal Písecký, blízky Štefánikov spolupracovník.

Povahové črty slovenského politického vizionára pozorne vnímali aj Beneš a najmä z pracovného hľadiska muž v jeho živote azda

najdôležitejší – Tomáš Garrigue Masaryk. Beneš vyzdvihoval Štefánikovu inteligenciu. Tak inteligentných ľudí v živote vraj veľa nestretol. „V celej jeho činnosti bolo niečo romanticky krásne, vždy citovo zafarbené a hrdinské. Štefánik bol v pravom zmysle slova charakter hrdinský. Bol v istom zmysle

typickým Slovákom,“ uvažoval náš v poradí druhý prezident. Historicky prvý československý prezident oceňoval Štefánikovu prezieravosť Masaryk: „Štefánik ma mal až dojemne rád. Splácal som mu jeho oddanosť a za jeho pomoc v odboji som mu bol vďačný. Zaslúži si vďačnosť nás všetkých.“●

„V celej jeho činnosti bolo niečo romanticky krásne, vždy citovo zafarbené a hrdinské. Štefánik bol v pravom zmysle slova charakter hrdinský. Bol v istom zmysle typickým Slovákom.“

Ako Maďarka zo Slovenska nepatrím nikam. Maďari nám hovoria, že sme Maďari – Maďari. Slováci zas, že máme byť Slováci – Slováci. Ale ja chcem obidve tieto časti mojej identity, hovorí slamerka a performerka Veroni Gyenge. Po maďarsky Gyenge Veroni.

Chcem byť hlučná

Za svoj domov považujú Slovensko. To, že si chcú udržať svoj jazyk a kultúru, neznamená, že by chceli byť doma v susednej krajine. Podľa Veroni sú to dve rozdielne veci. V rozhovore vysvetľuje, prečo im doma hovorili, aby v meste radšej nepoužívali maďarčinu a nenosili tričká s maďarskými nápismi, aj čo pre slovenských Maďarov znamená slovo Felvidék.

Ako sa hovorilo u vás doma?

Po maďarsky. Po slovensky som sa naučila v škole. Kým som slovenčinu neovládala, rodičia sa rozprávali po slovensky, ak nechceli, aby som im rozumela. Doma doteraz hovoríme po maďarsky. Ale do maďarčiny zaraďujeme slovakizmy. Párky, horčica, tepláky.

Cítili ste sa ako Maďarka na Slovensku odlišná?

Pochádzam z malej dediny Kráľová nad Váhom a tam som to nevnímala. Rozprávalo sa tam po maďarsky, aj keď tam žili aj Slováci, a každý mal každého rád. Od piatej triedy som išla do Šale. Tam tiež národnosť nebola problém, lebo to bola maďarská škola.

Kedy sa to zmenilo?

Keď v Nitre zbili maďarskú študentku Hedvigu Malinovú. Mala som dvanásť rokov a prvýkrát som vnímala, že rozprávať po maďarsky môže znamenať problém. Aj predtým nám rodičia hovorili, aby sme si v Šali dávali

na maďarčinu pozor, ale nechápala som prečo.

Riešila sa tá kauza vo vašej komunite?

Riešili to všetci. Bol to šok, že sa niečo také môže stať mladému dievčaťu, a hlavne, že kompetentní zareagujú, že si to vymyslela a zbila sa sama. Nám, dvanásťročným žiakom, to prišlo absurdné: ako sa niekto môže zbiť sám? Neskôr, keď som chodila na strednú školu do Senca, hneď vedľa vlakovej stanice bol veľmi stereotypný billboard s negatívnym nápisom o Maďaroch a obrázkom muža s fúzami. Teraz je už normálnejšie byť maďarskej národnosti. Nenávisť ľudí smeruje voči iným skupinám obyvateľstva a Maďari nie sú až tak nenávidení. Vtedy sa mi stávali kvôli maďarčine rôzne veci. Vykrikovali na mňa, aby som nerozprávala po maďarsky.

Kto na vás vykrikoval?

Ľudia na ulici. Vtedy mi ale aj úplne neznámy človek povedal, ako sa mám stravovať, aby som nebola tučná. Ľudia si zrejme mysleli, že majú právo povedať druhému hocičo.

Bolo pre vás dôležité zaoberať sa otázkou identity? Tým, kto ste a kam patríte?

Môj dedo organizoval kultúrne podujatia. Otec počúval maďarský rock, blues, operety a opery. Maďarská

kultúra bola všade okolo mňa. Nikto mi nemusel zdôrazňovať, že je dôležitá, lebo bola súčasťou každodenného života. Prvá kniha, ktorú som prečítala, bola od nášho veľkého básnika Petőfiho.

Čo si myslíte o názore, že udržiavanie maďarskej identity je hrozba pre Slovensko?

Moja identita neznamená, že nechcem patriť na Slovensko. Beriem to tak, že mám niečo z Maďarska a niečo zo Slovenska a je krásne, keď

Text a foto Jana Čavojská

Slovo, ktoré nás spája s Maďarmi od juhu až po východ.

Prečo podľa vás dochádza k tak odlišným pohľadom na vec?

Možno nám chýba komunikácia. Mali by sme sa viac rozprávať o tom, prečo sa to všetko dialo. Mám na mysli násilie a útoky. Mali by sme hovoriť aj o tom, prečo Slováci nepovažujú našu spoločnú

Cítite sa na Slovensku vítaná?

Nie. Ale nie je to o ľuďoch alebo o krajine. Je to o tom, že ako Maďarka zo Slovenska nepatrím nikam. V Maďarsku vedía, že som zo Slovenska. A keď tu rozprávam po slovensky, vedía, že som Maďarka. Maďari nám hovoria, že sme Maďari – Maďari. Slováci zas, že máme byť Slováci – Slováci. Ale ja chcem obidve tieto časti mojej identity. Som spojená s obidvomi národmi a jazykmi. Vždy mi hovorili, že si musím vybrať. Neskôr som prišla na to, že si vybrať nemusím. Že sa môžem identifikovať ako Maďarka zo Slovenska. Tieto dve identity sa vo mne nehádajú, ale vytvárajú unikátny mix.

So slam poetry ste začali z dôvodu hľadania identity?

Áno. Nevedela som si vybrať, aké umenie chcem robiť. Rada som aj maľovala, aj písala, bavilo ma herectvo a hudba, ale v ničom som sa nevzdela-vala, len to vo mne existovalo a myslela

„Moja identita neznamená, že nechcem patriť na Slovensko. Beriem to tak, že mám niečo z Maďarska a niečo zo Slovenska a je krásne, keď sa takto v niekom stretnú dve kultúry.“

som si, že v ničom nie som dosť dobrá. Potom prišla slam poetry. Spája v sebe písanie, rytmus hudby a hip-hopu, lebo vychádza aj z rapovej kultúry, a herectvo.

V prvom texte, ktorý ste predviedli, ste rozoberali otázky identity. Bol v maďarčine?

Áno. Na Slovensku vtedy slam poetry ešte nebola rozšírená. V Maďarsku existuje už dlho. Takže sme spolu s ďalšími slamermi maďarskej

históriu za svoju. Veď sme zdieľali to isté územie, Bratislava bola ešte pred sto rokmi trojjazyčná. Nemyslím si, že ak to niekto pripustí a akceptuje, robí to z neho Maďara. Práve tým by sa naše vzťahy mohli zahojiť.

Aký máte vzťah k Maďarsku?

Považujem ho za zem predkov. Zdieľam s ním kultúru a jazyk. Ale môj domov bol vždy na Slovensku. Tu som vyrástla, chodila do školy, tu platím dane, zdravotné a sociálne poistenie.

sa takto v niekom stretnú dve kultúry. Som spojená s maďarskou kultúrou, s mojimi predkami, milujem našu históriu, jazyk aj naše starodávne runové písmo Rováš. Ani by mi nepadlo, že to niekto môže vnímať ako moju túžbu po veľkom Uhorskom štáte. Rovnako slovo Felvidék. Pre mňa to bolo ako povedať, že idem na Moravu. Nepoužívame ho preto, že by sme nechceli uznať samostatné Slovensko. Je to pre nás označenie časti Slovenska, kde žijú aj Maďari.

28 NOTA BENE	29 ROZHOVOR	29 PÚTNIK	SLOVENSKO
národností písali slamy o Slovensku a predvádzali sme ich Maďarom tu a Maďarom v Maďarsku. Samozrejme, Maďar v Budapešti tomu nemohol úplne rozumieť.	obrovskú trému. Niekedy cítim, že to, čo sa chystám urobiť, môže zmeniť veci. Cítila som to aj vtedy. Aj keď som išla na tribúnu na bratislavskom námestí, aj na maďarských majstrovstvách v slam poetry, ktoré som vyhrala.	<i>Text</i> Petra Vrablicová <i>Foto</i> archív Dominiky Sakmárovej	zvláštne a netypické nájde. „Čínština, teda oficiálne sinológia, bolo to najpodivnejšie.“
Kedy ste začali písať po slovensky? Keď ma pozvali na prvé slovenské majstrovstvá. Jazyk mi vtedy tancoval všelijako inak. Ale spoznala som ľudí a začala som viac používať slovenský jazyk. Stratila som strach rozprávať po slovensky. Predtým som sa bála, že urobím chybu, niečo zle vyskloňujem alebo si nespomeniem na nejaké slovo a niekto ma vysmeje.	Bratislavským námestím myslíte protesty po ruskom útoku na Ukrajinu? Áno. Vystúpila som tam ako prvá zástupkyňa menšiny a hovorila som aj po maďarsky. Ani organizátori netušili, čo predvediem. Maďarská menšina sa vtedy cezo mňa ozvala k celospoločenskému daniu. Nikdy predtým sa o nás tak nezaujímal médiá, teda okrem situácií, keď niekoho z nás zbili. Chodili za mnou ľudia a hovorili mi, kto všetko z ich rodiny bol Maďar. A už to nebolo niečo negatívne, ale že sme nejako spojení.	Prečo ste sa rozhodli pre coming-out práve po takej hroznej udalosti? Som toho názoru, že musíme byť statoční. A práve vtedy poukázať na to, že nikdy nevieš, koho nenávidíš, keď si homofób. Možno tvoj sused, kamarát, niekto z rodiny, koho máš veľmi rád, je queer. A nezmenil sa ako človek len tým, že ti to povedal.	U NÁS SA TO ROBÍ TAKTO „Nemala som žiadne ideály, ktoré by mohli padnúť alebo sa skaziť. Spoznala som Čínu takú, aká je, a mohla som si k nej vytvoriť vzťah.“ Časom prišla láska k jazyku aj ku kultúre. „Vyústila do toho, že sa profesijne venujem popularizácii kultúry, jazyka a dejín.“ Na besedách, v školách a na sociálnych sieťach približuje svoje skúsenosti z Taiwanu, Číny a Južnej Kórei. „Nie som scestovaný človek,“ tvrdí Dominika. Namiesto dobrodružstiev jej čas vyplňalo štúdium, práca a výchova detí. „Snažila som sa spoznávať život bežných ľudí. Keď človek niekam vycestuje, je prirodzené, že príde fáza očarenia. Všetko je nové. Iné. Zvláštne. Skutočný život sa začína, až keď musíte riešiť byrokráciu.“ Vtedy podľa Dominiky zistíte, že aj technologicky vyspelé štáty ako Južná Kórea či Taiwan vás môžu rozčúliť spiatočnosťou. Jej najobľúbenejší príklad? Kórejské vodomery! V okolí Soulu sa podnebie podobá slovenskému. Štyri ročné obdobia. Tuhé zimy. Mráz aj sneh. „Napriek tomu budovy neizolujú a okná nemajú ani dvojsklo.“ Zatiaľ čo Slováci sú zvyknutí na luxusnú zimu s 24° C a krátke tričko, kórejské domy a byty vykúria maximálne na 18 stupňov. Keď príde mráz, zamrznú všetky vodomery. Nedávajú ich totiž do šachty, ale na fasádu. Prečo? „Povedia vám: V Kórei to robíme takto,“ usmieva sa Dominika. Keď to počula prvý raz, úsmevné jej to neprišlo. Hoci aj dnes oceňuje grafiku oznamu z mestského úradu, ktorý hlásal: Vodomer najprv zabaľte do handry, potom polejte horúcou vodou alebo ofénujte fénom. „Bola na ňom nakreslená postavička, fénujúca vodomer,“ spomína Dominika. Handry ste si mohli zakúpiť na úrade. „Čarovné riešenie...“
Čo vás na slam poetry najviac baví? Že nemôžem len stáť a čítať text. Literárni kritici hovoria, že slam poetry je zo 60 % o performance a 40 % o texte. Dobrý performer predá aj nákupný zoznam.	Čo tu chýba obyvateľom maďarskej národnosti? Používanie nášho jazyka na úradoch alebo napríklad na tabuliach na stanici. Bez toho sa na Slovensku necítim ako doma. Rozvoj juhu Slovenska, aby aj tam prichádzali dobré pracovné príležitosti a ľudia nerobili len za pásom. Môj otec vstáva každé ráno o štvrtrej, ide na vlak a dochádza za prácou do Bratislavy. Podpora kultúry. V poslednom období sa na juhu zatvárajú školy a nemocnice. To nie je dobré.	Je spoločnosť na Slovensku tolerantná, otvorená inakosti? Slovenská a celkovo stredoeurópska spoločnosť je traumatizovaná. Nikto tu ľuďom nepovedal, že môžu byť sami sebou. Nikto sa tu nezaoberal dušou. Ako by sa mohol, keď bola okupácia? Ľudia mysleli na prežitie. Moja mama nikdy nepočula od svojej mamy „ľúbim ťa“. A preto som to ja počula od nej veľakrát každý deň. Slovensko, Maďarsko, stredná Európa si musia vyliečiť generačné traumy, ktoré získali od svojich predkov, pretože tí nemali na výber. Takže túto spoločnosť nevnímam ako tolerantnú a zároveň viem, prečo nie je tolerantná. A kvôli tomu chcem byť otvorená, úprimná a hlučná. Hovoriť o tom, že každý môže nájsť svoju identitu. A nemusí to byť len, že je Slovák. Môže v ňom byť oveľa viac.●	
Spomínate si na svoje prvé vystúpenie? Môj text mal formu litánie, teda na začiatku každej frázy som zopakovala tie isté slová: S.ie ma, že... A hovorila som čo. Bola som veľmi úprimná. Prvý raz v živote som hovorila o svojom tele a o tom, ako vnímam, že nie som ideál krásy, ktorý si stanovila spoločnosť. Rozprávala som o vzťahu, ktorý som práve mala. O škole. Mala som	Patrite aj k sexuálnej minorite. Verejne ste o tom začali hovoriť po vražde Juraja a Matúša pred bratislavskou Teplárňou. Ako ste prežívali coming-out? Vždy som chcela šíriť myšlienky tolerance a akceptácie. No moja rodina bola konzervatívna a pochádzam z dediny, kde som nemala okolo seba len ľudí, ktorí by to vnímali ako normálne. Keď som to povedala, začalo sa mi žiť ľahšie. Lebo dovtedy som ani nepísala úplne úprimne. Takže coming-out ma oslobodil. Ale bála som sa ho viac ako čohokoľvek iného. Mala som zlé skúsenosti s verbálnymi útokmi. Patrím k viacnásobnej menšine. Mikroagresie prichádzajú z viacerých strán. V queer komunite existuje internalizovaná homofóbia voči bisexuálom. Rovnako Maďari, sami minorita v rámci Slovenska, nerozumejú queer minorite.		
„Maďarská kultúra bola všade okolo mňa. Nikto mi nemusel zdôrazňovať, že je dôležitá, lebo bola súčasťou každodenného života. Prvá kniha, ktorú som prečítala, bola od nášho veľkého básnika Petőfiho.“			

Vyštudovala sinológiu. Ďaleký východ podporil jej záľubu v príbehoch. Začala o ňom písať knihy. V kufri jej však nikdy nechýbal slovenský kroj. Zo sveta sa vrátila na Spiš, založila folklórnu skupinu a učí, ako kroje šiť.

Z VÝCHODU NA VÝCHOD

Ľudia tomu čelia rok čo rok. Namiesto lepších okien kupujú bublinkové fólie, aby zalepili sklá. „Aj my sme na zimu na štyri mesiace okrem jedného zadebnili všetky okná.“ Juhokórejcania pritom vymysleli podlahové kúrenie a sú na to

patrične hrdí. Kúriť ním je však drahé. Majú preto iné vychytávky: elektrické prikrývky a stany na posteľ, v ktorých si nadýchajú aspoň trochu teplého vzduchu. „Moje dieťa v škôlke chodilo bosé. Bolo to bezpečnostné nariadenie. V tých 18-tich stupňoch mi nebolo všetko jedno, ale zvládla to. Doteraz nerada nosí ponožky. Otužovanie tak máme za sebou,“ smeje sa Dominika.

Na druhej strane má slovenská kultúra s tou čínskou veľa spoločného. Často o tom nevieme, pretože sa globalizujeme a približujeme západu. Zabudli sme na naše zvyky a keď ich vidíme u východných kultúr, zdajú sa nám zvláštne. Napríklad farba smútku. V Číne alebo Kórei je ňou biela. Smútočný slovenský kroj bol tiež z nebieleného plátna, prípadne z jemne nafarbených, napríklad bledomodrých, materiálov. Čierna k nám ako smútočná farba prišla až z mestskej módy zo západu či z uhorských miest.

Ďalším príkladom je hluk. „Spájame si ho s čínskym novým rokom. Všade sú petardy a ohňostroje. U nás sa na veľké sviatky a na Nový rok zvyklo plieskať bičom. Hluk mal odplašiť všetko zlé,“ vysvetľuje Dominika. Číňania tiež nie sú jediní, kto sa riadi starými kalendármi. Určujú podľa nich šťastné dni aj obdobia na určité

aktivity. „V starých slovenských knihách sa písalo to isté.“

KONVERZÁCIA MEDZI RIADKAMI
Od babiek a tetiek z východoslovenskej dediny sa Dominika – podobne ako jej čínski a juhokórejskí rovesníci od svojich babiek – naučila takzvaný zdvorilostný ping-pong: ste na náv-

„Nie je hanba, že melódiu na pesničku sme si požičali z Maďarska, časť kroja z Poľska a slová od Nemcov. Práve to, ako sme to dokázali sklbiť a prijať za svoje, je úžasné.“

števe, chcete odísť, domáci vás presviedčajú, aby ste ešte zostali, no vy viete, že to znamená, aby ste už išli. Skutočná konverzácia sa odohráva medzi riadkami. Vďaka tomuto poznatku dorazila Dominika na ďaleký východ pripravenejšia ako jej nemeckí či americkí spolužiaci.

Slováci sa od koreňov vzdialili rýchlejšie ako Číňania alebo Kórejci. „Mám pocit, že sa pri spoznávaní iných kultúr nechávame uniesť prvotnými emóciami. Čo je u iných krásne, sa nám na našom nepáči,“ vyslovuje Dominika diagnózu slovenskej spoločnosti. „Hoci je čo zlepšovať, žije sa

u nás dobre. Netreba všetko slovenské zahodiť ako zlé.“

Dominika je optimistka. Mnohí nespokojní riešia svoju situáciu odchodom. Ona si myslí, že všetci odísť nemôžeme. „Niektori sa musia snažiť zveľaďiť to aj tu.“ Ak by sem mohla niečo preniesť z Ázie, bola by to hrdosť a zodpovednosť za svoju prácu. „Či ide o zametača ciest, vodiča autobusu, upratovačku alebo výrobcu potravín, všade nájdete meno a kontakt na zodpovednú osobu. Na mnohých miestach vrátane záchodov majú pracovníci zverejnenú aj fotku. Každý verejne zodpovedá svojím menom a povestou za prácu, ktorú odvádza. Na trhoch sú tabuľky: Túto kapustu vypestoval pán XY z tej a tej dediny. Na fľaške medu fotka s telefónnym číslom včelára.“ U nás stále bojujeme s dedičstvom socializmu. „Niečo sa urobilo, niečo sa pokazilo. Nikto za to nemôže. Nikto sa k tomu nepriznáva,“ vymenúva Dominika.

HRDOSŤ V KUFRI

Prácu si roky nosila v kufri vo forme kroja. „Bol to kúsok domova, ktorý som musela mať so sebou. Vždy som dúfala, že bude príležitosť ho vytiahnuť.“ Tá väčšinou prišla. Dominike sa páčili reakcie miestnych. U mladých na ďalekom východe stúpa záujem o tradičné odevy. Nejde o exotiku, ale o trend. Snažia sa ich začleniť do bežného života. Južná Kórea spravila z tradičného hanboku marketingový

produkt. V modernom spracovaní ho nájdete v obchodoch za bežné ceny. V národný deň hanboku si ho deti prinesú do školy a učia sa, ako vznikol a ako ho nosiť.

V minulosti sa biely hanbok stal symbolom odporu. Japonci ho považovali za smútočný, preto počas okupácie Kórejcov nútili vymeniť ho za moderné šaty. Tí sa ho však nevzdali. „Niekedy si mylne myslíme si, že naše kroje sú krásne a nikto také nemá,“ približuje Dominika. „Kórejčania však povedia: Vaše kroje sú pekné, no my máme zase takéto.“ Ukázalo jej to, ako sa dá rozvíjať rešpekt k tradíciám iným spôsobom. „Folklór a tradície boli v mojej rodine prítomné vždy. Myslela som si, že to tak majú všetci, že sa všade spieva a hrá.“ Keď neskôr založila folklórnu skupinu a chodila po domoch, aby jej ľudia ukázali kroje a piesne, ktoré mali, zistila, že to tak nie je. „Mnohí mi niečo venovali alebo predali. Boli to však len zvyšky a ľudia priznali, že ostatné zožrali mole alebo to spálili v peci.“

POLOVIČNÁ RUSÍNKA

Roztrhané zvyšky však boli najlepšia škola. Dominika ich mohla rozobrať, pozrieť sa na materiál, šev aj výplň. Zachovalému odevu by to neurobila. „Niektorí tanečníci tvrdohlavu tancujú v starých origináloch a postupne ich ničia. Mne pri tom srdce plače. Keď sa zničí, ďalší originál nebude.“

Ona vyrába vieročné repliky z trvácnejších materiálov. Uchováva tým dedičstvo, ktoré odnedávna aj odovzdáva. Čo svojim žiakom hovorí? „Môže byť pekné, keď sa pravidlá porušujú, ale najprv ich musíme poznať. Inak z toho vznikne strašný paškvil.“ Myslí pritom na ženy, ktoré si kedysi museli ľan najprv vypestovať, potom utkať látku a až potom z nej šiť suknú. Nešlo o jednoduchú ani ľubivú zábavu. Iba nevyhnutnosť.

„Na maličkom Slovensku máme toľko tradícií, že stačí prejsť dva kopce a už sa tam obliekajú a spievajú inak. To je podľa mňa krásne.“ Žiadna škatuľka s názvom „jednotné slovenské“ podľa Dominiky neexistuje. „Nie je hanba, že melódiu na pesničku sme si požičali z Maďarska, časť kroja z Poľska a slová od Nemcov. Práve to, ako sme to dokázali sklbiť a prijať za svoje, je úžasné.“

Sama je polovičná Rusínka. V prvom rade sa však vníma ako Spiššička. Hoci mnohé dediny vrátane Olšavice, rodiska jej otca, sú hrdé na svoj rusínsky pôvod, štúdiom nahrávok a kníh zistila, že sa piesne v rôznych obdobiach na rovnakom mieste spievali po rusínsky, potom zas po spišsky a potom ich opäť prispôbovali v snahe o rusínsku obrodu. „Prečo ich nasilu meniť? Na Rusínoch je krásne, že žili v symbióze. Vedľa seba boli rusínske a spišské dediny. Očividne si požičiavali slovnú zásobu, piesne aj kroje.“ Jej vlastné deti majú slovenské, rusínske, maďarské aj nemecké korene. To bola lekcia aj pre ňu: niekedy je škatuľkovanie na škodu.●

Slovenská stopa

Text Petra Vrablicová
Ilustrácia Johanka Jánošíkova

V zahraničí žije podľa odhadov až 1,7 milióna Slovákov. Približne tretina Slovenska. Čo všetko tam dokázali a na koho z nich môžeme byť hrdí?

Keď vstúpite do múzea imigrácie na Ellis Islande neďaleko New Yorku, privíta vás čiernobiela fotografia ľudí čakajúcich na vstupnú prehliadku. Na pontóne stojí muž v kabáte s kufrom v ruke. Oči mu tieni strieška klobúka a fúzy prikrývajú stiahnuté pery. Za ním nasledujú ženy v dlhých sukniach z hrubej látky so šatkami na hlave. Do očí im nevidno. Stiahnuté pery a zvrátené čelá však dotvárajú ustarostený výraz podtrhnutý únavou. „Slováci, ktorí pod strechou čakajú pred vstupom do hlavnej budovy na inšpekciu, 1907,“ je napísané v ľavom dolnom rohu.

ŽLTOU PO MESTE

O pár rokov skôr stál na rovnakom mieste aj Šándor Herz. Dnes by ste zmienky o ňom hľadali ťažko. Premenoval sa na Johna Daniela Hertza a keď ho zbil otec, opustil rodinu. Neplnoletý mladík zo Sklabine pri Martine predával noviny v Chicagu, neskôr robil športového reportéra a zabírdol aj do amatérskeho boxu.

V roku 1905 začal predávať autá. Jeho šéf Walden W. Shaw stál pri začiatkoch automobilového biznisu v meste, no pri pokuse dostať na trh drahé francúzske autá strácal peniaze. Hertz mu za podiel v predajni ponúkol pomoc. Kupcov nalákal na veľkorysú výmenu vozidiel. To však znamenalo, že Shawovi zostalo veľa ojazdených aut.

Väčšina príslušníkov chudobnejších vrstiev sa po meste stále prepravovala električkou alebo konskými povozmi. Hertz navrhol, aby kone nahradili autá pomenované podľa palubných meračov vzdialenosti, taxi. Na pracovnej ceste v Paríži si mladý muž všimol, že tamojšie taxíky vyzerajú jednotne a sú kompaktné, ale priestranné.

So Shawom založil novú firmu, ktorá vyrábala ľahšie verzie taxíkov. Pomenoval ju Yellow. To, že ako prvý namaľoval taxíky nažltlo, je však pravdepodobne mýtus, hoci sa v roku 1926 v časopise Forbes objavilo tvrdenie, že si Hertz mal objednať univerzitnú štúdiu, aby zistila, ktorá farba je v uliciach najviditeľnejšia.

Pozornosť ľudí však pritiahlo aj niečo iné. Od vodičov vyžadoval Hertz čistotnosť, zdvorilosť a eleganciu hodnú „kočíša vyššej triedy“. To spolu s nízkou cenou spopularizovalo používanie žltých taxíkov. V roku 1916 Hertz odkúpil Shawov podiel a v roku 1925 sa stal svetovým lídrom vo výrobe špecializovaných taxíkov. Medzitým založil spoločnosť na prevádzkovanie autobusovej dopravy a odkúpil autopozíčovňu, ktorá je na trhu dodnes.

ROZPRÁVAL SA S HVIEZDAMI
Milana Rastislava Štefánika vyslali francúzske vedecké ústavy Bureau des Longitudes a Bureau Central Météorologique v roku 1910 na Tahiti pozorovať Halleyho kométu. Jediná

cesta z Európy viedla cez New York, Washington, Chicago a San Francisco, kde nastúpil na loď Mariposa.

27. apríla dorazil do prístavnej zátoky Papeete, hlavného mesta ostrova Tahiti, no s pozorovaním kométy nemal šťastie. Jeho pokus zmarilo zamračené počasie. Na kopci Mont Faiere však vybudoval observatórium. Dnes na jeho mieste stojí Štefánikov pamätník. Nachádza sa v uzavretom francúzskom vojenskom objekte, kam možno vstúpiť len s povolením veliteľa. Miestni Štefánika poznajú. Nazvali ho „tatahiofetia“ – „muž, ktorý sa rozpráva s hviezdami“ alebo „eripene hapate“ – „muž s očami farby morského prúdu medzi korálovými útesmi“.

Cesta naprieč USA Štefánika inšpirovala k myšlienke „Nového Slovenska“. Malo vzniknúť na ostrove Tupai. Českým a slovenským rodákom chcel ponúknuť alternatívu k americkým ťažobným a priemyselným spoločnostiam v podobe kokosových plantáží. Projekt prilákal po I. svetovej vojne desiatky československých kolonistov. Ich potomkovia tam žijú dodnes. Miriam Prokop sa v roku 1964 dokonca stala na Tahiti „Miss Tiurai“, neskôr „Miss sveta“ a zahrála si aj vo filme Vzburá na lodi Bounty s Marlonom Brandom. V roku 2016 sa vo svojich 97 rokoch objavila v časopise Tahiti Infos. V tom čase mala osem detí, 24 vnúčat, 26 pravnúčat a 2 praprawnúčatá a jej najväčším snom bolo dožiť sa stovky.

Z HRIŇOVEJ NA ISLAND
Jediným katolíckym biskupom na Islande je kapucín Dávid Bartimej Tencer. Jeho rehoľní bratia v mestečku Reyðarfjörður spravujú kostolík, ktorý postavili z dreva z Hriňovej.

Hriňovskí kapucíni chodili na misie na Island od roku 2004. Farnosť nemala kostol a veriaci sa na omšiach stretávali v domoch a garážach. Kapucíni sa preto rozhodli pomôcť. Stavbu však postavili najskôr na

„Hertz navrhol, aby kone nahradili autá pomenované podľa palubných meračov vzdialenosti, taxi.“

kostol stál aj bez klincov. Pre poveternostné podmienky na Islande ho však museli upevniť. Kostolík je unikátny aj tým, že na Islande takmer nenájdete drevo. Obyvatelia v minulosti vyrúbali všetky lesy. Tie súčasne museli vysadiť. „Ak sa niekto stratí v lese, stačí, aby sa postavil,“ žartujú Islandania.

V roku 2014 na ostrove dokonca vznikla slovenská škola. Podľa jej zakladateľky Kristíny Domáňovej ju obyvatelia ostrova podporovali. Islandaňov

je len 400 000. Nových členov komunity povzbudzujú, aby robili veci podľa seba. Vytvárajú priestor aj pre tých najzraniteľnejších. V obchode vám tak zabalí nákup niekto s Downovým syndrómom, školy sú prispôsobené aj pre imobilné deti a dvere nezamykajú. Keď však chcete vojsť do bazéna bez sprchy, utekajú za vami a kričia, akoby horelo.●

„Eurofondy sú len pre vyvolených.“ Asi ste už niečo také počuli, však? Na jednej strane nie je veľkým prekvapením, že ľudia takto uvažujú. Keď do vyhľadávača zadáte slovné spojenie „eurofondy na Slovensku“, minimálne prvých desať vyhľadání budú korupčné škandály ako predražené tendre či fiktívne projekty. Ale keď sa preskrolujete nižšie, nájdete aj to, koľko dobrých projektov bolo podporených z európskych peňazí.

20 MILIÁRD

Európska únia (EÚ) funguje na sedemročných rámcoch so striktné nastavenými limitmi, lebo nemôže minúť viac peňazí, ako do nej prichádza. Prvý návrh rozpočtu vypracuje Európska

Digitalizácia, zelené projekty, zámky a hrady, kúpele, železnice, športové ihriská, synagógy, cyklotrasy a tak ďalej... Z rozpočtu Európskej únie dostáva Slovensko oveľa viac, než doň vkladá.

Čo pre mňa robí Európa?

Text Lucia Matejová

Foto archív Európskeho parlamentu

komisia, schváliť ho musí Európsky parlament (EP) aj Rada EÚ a finálnemu rozhodnutiu predchádza nekonečne veľa pripomienkovaní a rokovaní.

Komisia v júli zverejnila návrhy prostriedkov pre každý členský štát v období rokov 2028 až 2034. Hovoríme o sume vo výške takmer dvoch biliónov eur. Slovensko by z tohto balíka malo dostať 19,9 miliardy.

„Výška pridelených peňazí závisí najmä od počtu obyvateľov, rozlohy krajiny a HDP na obyvateľa, čiže je samozrejmé, že rozpočet pre nás je nižší ako ten pre Francúzsko alebo Poľsko. Slovensko je však čistý prijímateľ. Dostávame viac peňazí, než do EÚ odvádzame,“ vysvetľuje Štefan Hudec, tlačový tajomník za Slovensko v EP. Dodáva, že EÚ by sme nemali brať ako bankomat, ale vnímať aj to, že ju spájajú spoločné hodnoty a všetkých 27 krajín čelí rovnakým výzvam ako obrana a bezpečnosť, klimatické zmeny či clá zo strany USA. To všetko sú oblasti, ktoré je efektívnejšie riešiť spoločne.

REGIÓNY, DIGITALIZÁCIA A ZELENŠIA EKONOMIKA Návrh rozpočtu má za cieľ, aby minimálne 30 % všetkých výdavkov išlo do zelených riešení, ako sú obnoviteľné zdroje, ochrana biodiverzity, adaptácia na klimatické zmeny, a do digitálnej transformácie vrátane investícií do umelej inteligencie, kybernetickej bezpečnosti a modernizácie vzdelávania.

„Bratislava nemá k týmto peniazom taký jednoduchý prístup. Viac sa toho deje na východe, severe či juhu, pretože tieto regióny oveľa výraznejšie zaostávajú za priemerom EÚ. Veľká časť príspevkov ide na vidiek farmárom, na rozvoj turizmu a ekologickejšieho poľnohospodárstva,“ vymenúva Štefan Hudec.

Za vydarené investície považuje obnovu železničných úsekov pri Žiline a Prešove, cyklotrasy po celom Slovensku, rekonštrukciu synagógy v Lučenci, nové športové areály, opravu zámkov, hradov a kláštorov. „Keď som toto leto cestoval po Slovensku, uvedomil som si, koľko vecí sa tu postupne vylepšuje z európskych peňazí.“

„EÚ by sme nemali brať ako bankomat, ale vnímať aj to, že ju spájajú spoločné hodnoty a všetkých 27 krajín čelí rovnakým výzvam.“

VŠETKO JE NA WEBE

Ak si chcete overiť, čo všetko bolo z eurofondov financované, môžete tak urobiť na online platforme EP „Čo robí Európa pre mňa“ alebo na stránke Európskej komisie s názvom Kohesio. Nájdete tam známejšie projekty, ako napríklad obnova hradu Krásna Hôrka alebo síce kontroverzný, no úspešne dokončený futbalový štadión v Bratislave. A mnoho ďalších, o ktorých ste pravdepodobne ani netušili. Napríklad viaceré projekty v zdravotníctve: rekonštrukcia nemocnice Košice-Šaca, Fakultnej nemocnice s poliklinikou F. D. Roosevelta v Banskej Bystrici a Onkologického ústavu sv. Alžbety v Bratislave alebo projekty sociálnych a komunitných centier, denných stacionárov pre seniorov a ľudí so zdravotným znevýhodnením a centier pre deti a rodiny.

„V Košiciach rozbehli najväčší geotermálny projekt na Slovensku. Košičanom prinesie už o dva roky nielen ekologickejšie vykurovanie, ale aj stabilnejšie ceny za kúrenie“ hovorí Štefan Hudec.

Pripravuje sa aj nová digitálna platforma Smart Data Hub pre samosprávy, modernizácia železníc a ciest, oprava ďalších zámkov a obnova Warholovho múzea. Takzvaná „Zelená podnikom“ podporí podniky pri inštalácii zariadení využívajúcich obnoviteľné zdroje energie.

Ak z tých 20 miliárd eur investujeme niečo aj do vzdelávania, tvorby dobrých pracovných miest a zlepšenia dostupnosti bývania, mohlo by to pomôcť k tomu, aby toľko mladých neodchádzalo do zahraničia.

BEZ EUROFONDOV BY TO NEŠLO „Revitalizovali sme park, zrekonštruovali Budatínsky hrad aj Drotársky pavilón,“ vymenúva Magdaléna Lacková z Považského múzea v Žiline. Pozitívum vidí najmä v tom, že sa obyvatelia Žilinského kraja môžu dozvedieť viac o dejinách Žiliny a histórii

← Budatínsky hrad v Žiline.

↙ Dielnia v Kreatívnom centre Nitra.

↘ Kreatívne centrum Nitra v bývalých kasárňach na Martinskom vrchu.

↓ Kino Palace.

drotárstva a v areáli múzea môžu tráviť voľný čas. „Park navštívi viac ako 100 000 ľudí ročne.“

V Liptovskom Hrádku vybudovali nové cyklotrasy a vynovili parkoviská a chodníky, zmodernizovali kultúrny dom, amfiteáter a podporili starostlivosť o prijímateľov sociálnych služieb. „Hoci sme sa na spolufinancovaní podieľali, bez fondov by to nešlo. O trošku menej pozitívna je rozsiahla byrokracia,“ konštatuje Gabriela Vretenárová z Centra zdieľaných služieb v Liptovskom Hrádku.

Európsky rozpočet úspešne využila aj Nitra, napríklad pri investovaní do kultúry a pomoci ľuďom, ktorí sa venujú umeniu, dizajnu, hudbe a rôznym remeslám. „Zrekonštruovali sme budovy, ktoré majú v Nitre silnú históriu. Máme k dispozícii špičkovú techniku – filmový projektor, rezacie lasery, stroje na prácu s textilom a kožou, zariadenia pre módný dizajn a výrobu šperkov,“ vymenúva Róbert Petrik, projektový manažér Kreatívneho centra Nitra. Nájdete tu priestory na konferencie či workshopy, coworking, hudobné skúšobne, grafické ateliéry a rôzne dielne. Podarilo sa im obnoviť päť historických budov vrátane legendárneho kina Palace, ktoré stálo dvadsať rokov nevyužitá a chátralo, a Starý park, v ktorom sa okrem stromov vymenilo úplne všetko. ●

	36 NOTA BENE	36 KOMENTÁRE	
	 Domov nachádzam v slovách <i>Dušo Martinčok</i> Doma sa cítim tam, kde sú knihy. Odkedy som dospelý, bývam už v šiestom byte. Knižnica bola v každom z nich dominantná. Farebné chrbty kníh ma strážia, upokojujú, izolujú od hlučného bytu vedľa. Mám rád aj knižné búdky. Jedna už dlhé roky stojí na stračej nôžke pri dome v centre Bratislavy, kde som donedávna býval. Nie sú v nej len knihy. Susedy a susedia si v nej nechávajú aj iné veci, napríklad nájdené kľúče alebo plastovú dózu s plnenou paprikou. Doma sa cítim aj vo verejných knižniciach, hoci sú priestorom pre všetkých. Je tam ticho. Ľudia sa zdravia a sú k sebe milí – väčšinou. Minule som sa ocitol v knižnici na Záhrebskej. Práve prebiehal rozprávačský krúžok. Prisadol som si. Spomínali sme na rozprávky, ktoré pre nás boli dôležité. Pinocchio, Snehová kráľovná, Zlatovláška. Nakoniec sme jednu rozprávku spoločne vymysleli. Každý predniesol pár viet, na tie nadviazali ďalší a potom nasledujúci, až z toho vyšiel absurdný a veľmi vtipný príbeh. Som expat, už dlhšie žijem v zahraničí. Možno moje vnímanie kníh súvisí s tým, že domov stále viac nachádzam v slovách a materinskom jazyku. Kedysi bol v chuti hubovej polievky v rodnom Prešove, vo vôni jazmínu v Horskom parku. Teraz sa ukrýva v šuchote strán. Slovenské autorky a autori mi ho prinášajú tam, kde práve som.●	Tam, voľakedy dávno <i>Zuzana Mojžišová</i> Miroslav Hlaučo, autor románu <i>Letnice. Rozpomínaní na koniec sveta</i> (Paseka 2024) pochádza zo Slovenska, tu aj študoval farmáciu, začiatkom 90. rokov sa presídlil do Prahy, kde zas študoval divadelnú réžiu a filmovú vedu. Profesionálne sa venoval umeniu, potom sa vrátil k farmácii. Tento rok získal dve ceny v najprestížnejšej českej literárnej súťaži Magnesia Litera – Kniha roku a Litera pro objev roku. V jeho knihe sa ocitnete na začiatku minulého storočia v malebnom údolí, odrezanom od okolitého sveta, v mestečku Svätý Jiří, kde majú ľudia prazvláštne mená a nadprirodzené zručnosti. Kde kňaz Metoděj ide vyhnať metlou z drevenej latríny kunu a nájde tam kakať anjela a pustí sa s ním do skvelého rozhovoru o krídlach a Bohu („<i>Větší krídla? Nestraš! K létání je nepotřebujeme, je to jen symbol. Být po mém, kupíroval bych to, ale On na tom trvá. Je to tradicionalista, vždyť to znáš z Bible...</i>“) a o božom súdení a o tom, čo bude na konci („<i>Čiňte, jak uznáte za správné, hleďte si svých konců, ten jeho nechte jemu. A teď už zavři, ať mám k tomu rannímu posezení chvíli klidu.</i>“). Život i smrť sa tu riadia inými pravidlami. A mohlo by to tak ostať. Alebo nemohlo? Domov sa po dlhej neprítomnosti vracia Odysseus. Je pokrok naozaj nezadržateľný? Niektorí sa s vervou vrhajú do nových čias, iní len pozvoľna kráčajú, niekto váha, dvíha obočie, ďalší sa bránia... <i>Letnice</i> sú magicko-realistické, hlboké, vtipné, zaľudnené skvelými charaktermi, vnímavé k ľudských radostiam a strastiam, k nostalgii za minulosťou, k existenciálnym otázkam, pripomínajú kroniku premárnených aj využitých možností. Krásne čítanie, vďaka zaň.●	 Okľukou späť do neslobody? <i>Daniel Pastirčák</i> Slovensko má krehkú identitu. Na ceste k svojbytnosti nás znova a znova zrádza lokajská mentalita, ktorú sme si v rokoch totality osvojili. Pripomína to prastarý príbeh o ceste Izraela z egyptského otroctva: vody sa pred unikajúcimi Izraelitmi rozostúpili, tí prešli bránou slobody a vojsko prenasledovateľov skončilo v mori. Náhly pád múrov, ktoré nás držali v zajatí komunistickej totality, mnohí z nás vnímali práve tak. Ako zázračné otvorenie brány. Prechádzali sme hranice s opustenými strieľňami, strihali ostnaté drôty a voľnou nohou vstupovali na zakázaný západ. Bolo to ako vo sne. Na druhom brehu Červeného mora však Mojžišov ľud čaká púšť. Po triumfe z víťazstva úmorná každodennosť. Nepohodlie, stres, plno nečakaných prekážok. Mojžiš má za sebou celý ľud Izraela a predsa akoby bol sám. Nik neverí jeho ceste za svojbytnosťou. Príbeh víťazstva sa obráti proti nemu. Čo je sloboda? Môžeme predsa slobodne chcieť i neslobodu. Nepripomína vám to našu skúsenosť? Sloboda, ktorú aktéri novembra vybojovali, sa obrátila proti nim. O priazeň ľudu sa začali uchádzať šikovnejší. Vytrvalo živili odpor ľudí voči nepohodlnej slobode a získali si ich náklonnosť. Slobodu zneužili vo svoj prospech. Kam sme dospeli? Vraciame sa do područia, z ktorého sme unikli. Naš premiér sa s lokajskou podlízavosťou snaží votrieť do priazne kremelského imperátora. Nedávno zrušili i sviatok Nežnej revolúcie. Na rozdiel od Izraelitov sa po takmer štyridsiatich rokoch okľukou vraciame do Egypta, z ktorého sme vyšli.●

37
PROTI SRSTI

SLOVENSKO

Krajina nie je banka

Mať domček pri mori, to je môj celoživotný sen. Ráno vstať, ísť si zaplávať a potom si sadnúť k robote alebo ku knihe. Tak prečo ho nezrealizujem?

Text Elena Akácsová
Foto Johannes Sejer (Unsplash), Francesco Giacomini (Unsplash)

banky alebo mobilní operátori. Lojalita nie je namieste. Ideš tam, kde je lepšia ponuka.“

Nechcem sa s ním púšťať do polemiky, to už sme kedysi absolvovali osobne, mala by som si však sama sebe poctivo zodpovedať na otázku, prečo zostávam na Slovensku, keď najnovšie politické a ekonomické vyhliadky sú doslova zúfalé. Iste je to v prvom rade strach z neznáma, pretože tu si viem predstaviť rôzne scenáre, ako sa to zúfalstvo dá prežiť. Je v tom aj moja lenivosť učiť sa ďalší cudzí jazyk, neistý príjem z práce na diaľku, strach z blížiacej sa staroby a zhoršujúceho sa zdravia. Najviac zo všetkého mám však strach zo straty svojich ľudí. Som doslova závislá na silných rodinných a priateľských väzbách.

Necítim rovnako silnú spriaznenosť s celým Slovenskom, ale v každej inej krajine by tá spriaznenosť bola ešte slabšia. Bola by som tam cudzincom viac či menej vítaným. A ako to dobre poznám od viacerých kamarátov, mnohí cítia dvojitú nepríslušnosť – tým, že odišli zo Slovenska, aj doma ich ľudia berú ako cudzincov.

Rado Ondřejíček tvrdí, že lojalitu treba preukazovať konkrétnym ľuďom okolo seba, nie štátom a inštitúciám. Súhlasím, len si neviem predstaviť, ako to môžem robiť, keď od nich odídem preč, alebo keď ich prinútim, aby nasledovali moju vlastnú predstavu o ideálnom mieste pre život. Tak sa teda snažím tvoriť to miesto tam, kde sme.●

Mohla by som si od nej vziať príklad a ísť za svojim snom o živote pri mori. Byť stále v teple, dýchať celý deň vzduch, z ktorého nemám alergie a netečie mi celú zimu z nosa. Narodila som sa síce v krajine bez mora, ale vstupom do Európskej únie sa to zmenilo. Nemám záväzky, väčšinu svojej práce robím cez internet, ceny nehnuteľností a náklady na život pri mori sú často nižšie ako v Bratislave. Tak prečo to neurobím?

Mohla by som nasledovať príklad môjho bývalého kolegu z inZínu Rada Ondřejíčka. Najprv sa presídlil do Slovinska, neskôr na Madeiru. Odvtedy celoročne provokuje na Instagrame ľudí fotkami úžasných scenérií a vyvoláva búrlivé diskusie, keď niekto frfle, že sa na Slovensku nedá vydržať. Vtedy trúsi bonmoty typu: „S odchodom zo Slovenska to máš ako s investovaním do akcií. Najvhodnejší čas bol pred desiatimi rokmi, druhý najvhodnejší čím skôr.“ Alebo: „Ísť niekam, kde sa má človek lepšie a je slobodnejší, nie je zbabelosť. Je to normálne dobré rozhodnutie. Nikto nie je zaviazaný krajine len preto, že sa tam náhodou narodil. Krajiny sú ako

Mama je najviac

Rodičov si nevyberáš. „Keby to tak bolo, rýchlosťou blesku by som od tých mojich utekala. Dostala som ten najhorší základ, aký dieťa môže dostať. Neľúbená, ponižovaná, bitá.“ Petra. 35 rokov. Slobodná. Náhradná mama päťročného Riška.

Petra je razantná, silná žena, ktorú len tak niečo nezloží. Len čo však príde na rad téma Riško, zmäkne. Najkrajším dňom v jej živote bol 12. máj 2021, dokonca si presne pamätá aj čas – 9 hodín a 17 minút. Na desiatu mala ísť k zubárovi, chystala sa na autobus, keď zazvonil mobil. Volala jej biologická matka Riška. „Nech za ňou prídem do parku, kde nocovala s Riškom, a že keď chcem, nech si ho zoberiem, inak ho dá do domova. Letela som tam.“ Bol chladný máj, polročného Riška našla v kočiку v tenkých dupačkách. „Ležal na tvrdom kočičkovom dne, všetko lepkavé, dudel čierny od špiny.“

Riško je Petrin synovec. Brat si našiel pofidérnu kamarátku ľahších mravov a bolo. „On je alkoholik, neschopák, príživník. O nej radšej nič nepoviem. Stačil mi sekundový pohľad na bezbranného Riška a bolo rozhodnuté. Láska na celý život. Šok som zažila, keď som ho išla okúpať. Bol samá modrina.“ Do dvoch dní zohnala všetko, kolísku, postieľku, oblečenie, plienky. Dva týždne sa jej brat snažil tváriť, že má syna. Papierovo ho totiž prideliť jemu. Potom zmizol. Petra ho udala na políciu pre zanedbanie starostlivosti. A Riška následne dostala do náhradnej osobnej starostlivosti. Adopciu jej neodporúčali, drobca by najskôr čakal dojčenský ústav.

Chce mu dať všetko, čo v detstve chýbalo jej. Lásku, ochranu, výchovu. U nich hral prím alkohol. Nikdy nepocítila materinský cit. Naopak, mamu ako dieťa zbierala po krčmách. „Tam, kde vonku sedel náš pes, ona vo vnútri slopala.“ Petra mala desať, v mestečku boli kolotoče, spolužiačky sa vyfintili,

Aktuálne je z nej kľbko obrovského strachu. Pozajtra má termín magnetickej rezonancie. Pridelili jej ho urgentne. Z mamografie už vie, že v prsníku má nálezy. Biopsia potvrdí, či je to zhubné. Je pripravená na najhorší variant. Bude bojovať. „Ale sme dvaja.“

Prispieť môžete aj naskenovaním tohto kódu z vášho mobilného bankingu.

aj Petra si obula balerínky a obliekla pomarančové šaty. „So strachom som si išla od mamky vypýtať desať korún. Už bola v ráži, pozrela na mňa a s odporom povedala: Kam ideš takto vyobliekaná? Ponúkať sa chlapom? Podala to slovníkom štvrtej cenovej... Nikam som nešla. V štrnástich mi štekla do tváre: Skap, ty kurva. Biologického otca som nepoznala. Som najmladšia z piatich maminých detí, každý máme iného otca. Moji súrodenci smerujú tam, kam mama. Uchlastať sa k smrti.“

Petra ako dieťa skončila v reedukačnom ústave, v puberte skúsila alkohol, pretože nič iné doma nevidela. Až vychovávateľ Vlado jej v ústave nastavil zrkadlo a ona sa postupne dokázala vymaniť z takého života. Našla si prácu ako pomocná kuchárka, časom aj podnájom a osamostatnila sa. Prešla si nevydarenými vzťahmi, bola týraná psychicky aj fyzicky. Dnes nenávidí alkohol, ubližovanie a klamstvo.

Napriek všetkému si mamu nakoniec zobrala do podnájmu. Aj s chlapom, ktorému Petra hovorila tato. Bol slušnejší, neubližoval, pil menej. Posledné roky mal ťažkého Alzheimeru. Starala sa oňho Petra. Vianoce 2021 považuje za najkrajšie. „Mala som už Riška, na Štedrý deň mama výnimočne nebola na totálku v liehu, bol ešte s nami aj tato, zabezpečila som malé darčeky, jedlo na stôl, cítila som sa ako v siedmom nebi. Aspoň raz v živote pocit kompletnej rodiny.“

Rok nato tato umrel. Petra chodila do práce a Riška musela nechávať s mamou. Lenže čoraz častejšie musela utekať domov. Keď v kontrolnom telefonáte vycítila, že si mama naliala, bežala za dieťaťom. Nakoniec zostala s Riškom na rodičovskej dovolenke. Prenájom si už nemohla dovoliť. Požiadala o sociálny byt. Mamu už doňho nezobrala.

Text Lucia Bucheňová

Foto Alan Hyža

→ Hovorí mu Riško alebo láska. Sociálna kurátorka o Petre povedala, že silnejšiu ženu roky nestretla.

Riškovi sa začali kopíť zdravotné problémy. Nerozprával, len škriekal. Búchal, vyhadzoval veci von oknom, musela naňho zvyšovať hlas. Susedia ju ohovárali, že nie je dobrá mama. Psychicky vyčerpaná sa v máji s malým vrátila do rodičovského domu. „Čistá katastrofa. Primitívne podmienky. Na internete som sa naučila stierkovať a škrabať steny. V rámci možností som zútulnila izbu, kde spávame, a kuchyňu. Vodu nosím v bandaskách od suseda oproti. Keď periem, miniem aj desať 25-litrových bandasiiek. Potrebujem vykopať studňu a zaviesť vodu do domu. Lebo domov rovná sa voda. A tú nemáme.“

Riško má diagnostikovaný autizmus, poruchu sluchu na jedno uško a hyperaktivitu. Petra sa mu neustále venuje a jeho stav sa zlepšuje. „Prijali ho do škôlky. Tak som sa tešila, že už bude dobre. Môj plán bol ísť okamžite do práce a postupne si aspoň zvnútra skvalitniť bývanie. Lenže raz som pri oškrabávaní steny zacítila bolesť pri prsníku. O pár dní sa zduril, aj krv vyšla, no a výsledok je nález 22 × 15 milimetrov a zhuk nálezov 3 × 3 milimetre.“

Pred rokom pochovala mamu. Tá skončila ako troska v nemocnici. Petra ju navštevovala, napokon jej aj zariadila pohreb a chodí na hrob zapáliť sviečku. „Ale neodpustila som jej. Ukázala mi, ako nežiť. Ako sa nesprávať k dieťaťu. Ako si nevážiť dar byť mamou. Ja taká nebudem. Riškovi chcem dať vzdelanie, lásku, úctu k životu. Slušnosť. Ani on si rodičov nevybral, ale osud to zariadil asi správne. Že sme si jeden druhému súdení. Aj keď nemáme vodu, nábytok do detskej izby a plno iných vecí. Všetko postupne bude. Ide len o to, čo mi povie biopsia.“●

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a ľuďom so znevýhodnením, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh Petry a Riška osloví. Aj Váš príspevok sa použije ako príspevok na vykopanie studne a zavedenie vody do domu, prípadne na nákup nábytku a úpravu interiéru. Ďakujeme!

Číslo účtu IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205,
SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Petra.
Kontakt na OZ Medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389
(medzinami@zoznam.sk).

VÝLETY S KALENDÁROM

V našom kalendári na rok 2026 vás predajcovia a predajkyne NOTA BENE prevedú po Slovensku. Nasmerujú vás do svojich obľúbených lokalít, v ktorých sa zorientujete vďaka nevšedným mapám od 13 ilustrátoriek a ilustrátorov.

Text Dagmar Gurová

Podťe sa s nami prejsť po kľukatých chodníčkoch mestských parkov, vybehnite na hrad, urobte si opekačku s krásnym výhľadom, zájdite na koncert – v kalendári NOTA BENE na rok 2026, ktorý je zároveň Pouličným sprievodcom Slovenskom, nájdete tipy na klasickú hudbu aj na dychovku.

Naším zámerom bolo ukázať, že NOTA BENE je súčasťou celého Slovenska, zoženiete ho už v 21 mesiacoch. Niektorými z nich vás v kalendári prevedú naši predajcovia a predajkyne, ktorí tam žijú.

Opíšu vám svoje obľúbené zákutia. Prezradia, kde sa dobre cítiť. Poradia najlepšie kúpanie aj to, čo robiť, keď sa už kúpať nedá. Nasmerujú vás medzi romanticky rozkvitnuté stromy aj na rušné ulice a námestia, a tiež na predajné miesta, kde ich môžete podporiť napríklad kúpou kalendára.

Každý mesiac vás preniesie do inej lokality, s jedinečným človekom a jeho príbehom, s vlastnou mapou miestnych pokladov. Ich unikátnosť sa nám podarilo vyjadriť aj vďaka spolupráci s trinástimi ilustrátorkami a ilustrátormi, ktorí svojim špecifickým rukopisom za každým inak zachytili atmosféru mesta a človeka, ktorý vás ním sprevádza.

Kalendár tvorí 13 originálnych máp. Z týchto ilustrácií vznikli aj omaľovánky, ktoré nie sú len pre deti.

KALENDÁR ILUSTROVALI

COVER: Sasha Chagina
PIEŠŤANY: Lucia Žatkuliaková
PREŠOV: Helga Pavelková
ČADCA: Vlado Holina
KOŠICE: Lena Semenová
VRANOV NAD TOPELOU:
Miloš Gašparec
BRATISLAVA: Lucia Troppova
TRNAVA: Terézia Lomnická
ŽILINA: Johanka Jánošíková
NITRA: Barbora Keherová
BANSKÁ BYSTRICA: Marek Čína
LEVICE: Karolína Uherčíková
TRENČÍN: Tereza Dostálová

Nájdete v nich mapu mesta s kúskami na vyfarbenie aj kreatívne úlohy na zamyslenie.

Práca na kalendári nás zaviedla na výlet po Slovensku, ale trochu aj na cestu v čase. Zaspomínali sme si na naše začiatky, v ktorých nám ako výdajňa časopisu slúžila bratislavská Hlavná stanica. Rozprávali sme sa s našou prvou predajkyňou Evou, ktorú ľudia na začiatku omylom radili k Svedkom Jehovovým. Pripomenuli sme si nadšenie zanietených začiatčníkov aj moment, v ktorom sme si uvedomili, že časopis sám osebe nedokáže vyriešiť všetky komplikované problémy ľudí bez domova. Opísali sme našu púť k presvedčeniu, že cestou z bezdomovectva je dôstojný domov s podpornými službami, vytvorenými na mieru konkrétnemu človeku.

Zakaždým, keď si kúpite a vezmete časopis, kalendár alebo omaľovánky, podporíte popri predajkyňi, predajcovi aj našu prácu na ukončovaní bezdomovectva

Kalendár s meninami a sviatkami kúpite už tento mesiac. Stojí osem eur, polovica ostáva predajcovi. ●

Na tvorbe kalendára
spolupracovali:

Autorky: textov Dagmar

Gurová a Petra Vrablicová

Editorka: Jana Čavojská

Produkcia: Jana Liška

Grafický dizajn: Martin Mistrík

Tlač: Polygrafické centrum

Vydalo: OZ Proti prúdu,

vydavateľ NOTA BENE,

www.notabene.sk

NOTA BENE sa aktuálne predáva
v 21 mestách po celom
Slovensku: Banskej Bystrici,
Bardejove, Bratislave, Čadci,
Galante, Hlohovci, Holiči,
Košiciach, Leviciach,
Liptovskom Mikuláši,
Malackách, Nitre, Nových
Zámkoch, Piešťanoch,
Poprade, Prešove, Svidníku,
Trenčíne, Trnave, Vranove nad
Topľou a Žiline.

NOTA BENE ilustrácia © Lena Semenova

predáva pred
supermarketom Fresh
na sídlisku Furča

Pani Mária sa do Košíc vydala z Tatranskej Lomnice. Väčšinu života pracovala ako predavačka. Je zvyknutá na neustály kontakt s ľuďmi. „Doma neobsedím, musím ísť von. Rada sa prejdem na Furču, Tahanovce, KVP či Nad Jazerom,“ opisuje svoju sídliskovú turistiku. „Poznám tam už svojich ľudí. Porozprávame sa, povedia mi, čo sa im prihodilo.“ Pozoruje, ako jej miestne deti rastú pred očami. „Teším sa, keď im môžem dať lížanku. Ony mi zase nosia cukríky a čokoládu.“ S vnučkou chodí do prírodného areálu Alpinka a na kúpalisko Ryba. Má rada aj centrum mesta, Spievajúcu a Plávajúcu fontánu.

		1 Hugo	2 Zita	3 Richard Veľký piatok	4 Izidor	5 Miroslava
6 Irena Veľkonočný pondelok	7 Zoltán	8 Albert	9 Milena	10 Igor	11 Július	12 Ester
13 Aleš	14 Justina	15 Fedor	16 Dana, Danica	17 Rudolf, Rudolfa	18 Valér	19 Jela
20 Marcel	21 Ervin	22 Slavomír	23 Vojtech	24 Juraj	25 Marek	26 Jaroslava
27 Jaroslav	28 Jarmila	29 Lea	30 Anastázia			

PONDELOK

UTOROK

STREDA

ŠTVRTOK

PIATOK

SOBOTA

NEDEĽA

Apríl

42

NOTA BENE

LÚŠTENIE

autor: Pavol Surovec	značka kozmetiky	na tomto mieste	belgický spevák	peňažná sústava	zn. pier na ozdobné písmo	slovesný zápor	Pomôcky: ASAD, EMAL, OPONER	horká limonáda	sídlo v Mexiku	obruba šiat	španielsky člen	povrch piva	múrik nad rímsou	slovenský hokejista
kozácky náčelník							jasnovidec							
1. časť tajničky							jedlo z vajec							
							odporovať (špan.)							
	krúti	český súhlas				inam					spojovací klinec			
		meno Bulbu				mestská komunikácia					prilepal			
značka kečupov					trochu si odpil					tropická živica				
					vlastniť					kráľaj				
čínsky bubon				obojživelník				kartársky výraz				chem. zn. argónu		
				poradie				zhoda na konci veršov				exmetropola Barmy		
plošná miera			dážď (angl.)					kľmna rastlina					symetrála	ukazovacie zámeno
			duša u st. Egyptľanov					popevok						
2. časť tajničky														
sýrska nádrž					meno Cha- čaturjana					lano so slučkou				

Vylúštenie z minulého čísla: Naše životy skončia vtedy, keď prestaneme [hovoriť o veciach, na ktorých záleží]. – Martin Luther King

Ak budete čakať, kým budete pripravení, [...].

1		5	2		8		4	
		7	1			9		2
9		2	7		6		1	
				7	4	2		5
7	2	9		6	3			
	5					3	7	6
			1		6	3	7	
4	7		3	5				
	1			8		4		9

griddlers.net

3		9	4	1	8			
	6	4				3	1	8
			6	5			4	2
1	3				7	5		
				6		7		9
4	9				5	2		
			5	2			9	7
	1	5				4	2	3
9		2	3	4	1			

griddlers.net

KÓDEX PREDAJCU SOCIÁLNEJ SLUŽBY

- Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou na viditeľnom mieste.
- Predajca ponúka časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
- Predajca ponúka časopisy na určenom mieste uvedenom na jeho preukaze.
- Predajca ponúka časopisy za odporúčaný príspevok uvedený na titulnej strane časopisu.
- Predajca ponúka časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
- Predajca sa zdržuje na svojom mieste bez detí do 16 rokov.
- Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie, svojich zručností a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
- Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

KÓDEX PRISPIEVATEĽA

- Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
- Prispievajte na časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze predajcu.
- Neprispievajte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
- Časopis, na ktorý ste prispeli, si prosím zoberte so sebou.
- Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova ponúkať.

MESAČNÍK NOTA BENE, 23. ROČNÍK, 10/2025

Redakcia: Šéfredaktorka: Sandra Pazman Tordová. Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská, jana.cavojaska@notabene.sk, 0903 546 742. Redaktorka: Petra Vrablicová, petra.vrablicova@notabene.sk. Vizualný koncept: Denisa Šířrová & Martin Jenča (Milk). Sadzba a zalomenie: Martin Mistrik. Vizualný editing: Jana Liška Schmidt. Korektúra: Mária Beňačková Rišková.

Vydavateľ: OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 59 62, notabene.sk. IČO: 360 68 781, IČ DPH: SK 202 158 57 31, číslo účtu IBAN: SK21 1100 0000 0026 6347 5014, BIC (SWIFT): TATRSKBX. Registrácia na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISSN 1335-9169.

PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Nina Beňová 0908 434 826 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905 143 651. Finančné oddelenie: Jana Puhová 0911 209 559, Martin Zuščin.

Program NOTA BENE: Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlecík 0907 733 388, Róbert Olejár 0917 526 158, Ivan Scholtz 0905 440 764, Michaela Kukučka 0908 293 233. Sociálni pracovníci: koordinátorka Lucia Frimmelová 0905 440 878, Erik Kapsdorfer 0905 440 946, Dagmar Korentsy 0908 229 830. Distribúcia: Barbora Sekelská 0915 779 746, Peter Kováč 0908 986 603

Program Bývanie NOTA BENE: koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905 595 520, Rebeka Sekulová 0908 268 034, Mária Teleyky 0905 440 887, Alexandra Lukačovič Senajová 0911 654 411, Dagmar Gurová 0917 337 235. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905 812 175, Zuzana Butkowská 0905 952 471.

Program Advokácia: Nina Beňová 0908 434 826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk

- Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

- Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri registrácii dostane 4 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,40 € a predáva za plnú sumu 2,80 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím, informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

- OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zaslanie osobnej pošty.

- OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systémové a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na notabene.sk.

43

TIRÁŽ

SLOVENSKO

21 – 26. 10. 2025
Bratislava
27. 10. – 2. 11. 2025
Online

ORGANIZÁCIE ZABEZPEČUJÚCE REALIZÁCIU INTEGRAČNÉHO PROJEKTU NOTA BENE NA SLOVENSKU

Bratislava (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/52 62 59 62, poradcovia@notabene.sk, notabene.sk

Banská Bystrica (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpinom 6, 974 01 Banská Bystrica, Bc. Erik Kováč, 0904 211 211, socialne.bb@redcross.sk

Bardejov (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Bc. Mária Chocholáková, 0901 713 903, seniorcentrum.bardejov@gmail.com

Čadca (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínova 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com

Galanta (2023): Centrum pomoci človeku, prevádzkovateľ ADCH Trnava, Hlavná 99/174, 924 01 Galanta, Mgr. Lucia Šimková, 0948 632 483, lucia.simkova@charitatt.sk

Holíč (2009): Azylový dom Emauz, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Mgr. Hana Šafránková, 034/668 31 10, emausz.holic@gmail.com

Hlohovec (2009): Armáda spásy, Pribinova 51, 920 01 Hlohovec, Milan Hyll, 0940 438 130, milan.hyll@armadaspasy.sk

Košice (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul., 040 01 Košice, Martina Kochová, 0910 842 182, martina.kochova@charita-ke.sk

Levice (2003): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk

Liptovský Mikuláš (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš,

Mgr. Veronika Bániková, 044/556 53 24, veronika.banikova@mikulas.sk

Malacky (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ludovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Lukáš Krchnák, 034/772 24 57, centrumbetania@gmail.com

Nitra (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrova 57, 949 01 Nitra, Mgr. Andrea Rončková, 0907 451 771, 037/652 30 28, rafael.charita@gmail.com

Nové Zámky (2022): Mestský úrad Nové Zámky, Hlavné námestie 10, 940 02 Nové Zámky, Róbert Kuki, 0905 900 573, robert.kuki@novezamky.sk

Piešťany (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/772 76 87, domum@piešťany.sk

Poprad (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Ing. Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 42 09, marcela.michalkova@msupoprad.sk

Prešov (2023): Podaj ďalej, o. z., Hlavná 73, 080 01 Prešov, Tatiana Vašková, 0947 975 909, podalej@gmail.com

Svidník (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Valéria Kurillová, 0917 673 107, info@spodmar.sk

Trenčín (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Lujza Roderová, 0905 983 099, roderovalujza@gmail.com

Trnava (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Peter Mlynský, 0940 602 151, peter.mlynsky@charitatt.sk

Vranov nad Topľou (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Ľučná 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 15 78, chd.vranov@charita-ke.sk

Žilina (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Jana Kadašiová, 0918 314 197, 041/724 47 95, spdc hv1@charitaza.sk

NOTA BENE

Teraz môžete
pomáhať
aj kartou

Platíte za NOTA BENE bez hotovosti

[mastercard.sk/
nota-bene](https://mastercard.sk/nota-bene)

Mastercard® vám odteraz umožňuje platiť u predajcov NOTA BENE pohodlnejšie. Podporíte tak ľudí v sociálnej tiesni, ktorí riešia ťažkú životnú situáciu vlastnými silami. Predajcovia časopis získajú za 1,40 eura a ponúkajú ho za 2,80 eura.

Spoločne dosiahnuť malé zmeny: **na nezaplatenie**

V BRATISLAVE, V PIEŠŤANOCH A ODTERAZ
UŽ AJ V NOVÝCH ZÁMKOCH A BANSKEJ BYSTRICI